

A sértett beleegyezésének koncepciója az angol-szász büntetőjogban

„*Volenti non fit iniuria.*”^[1] A római jogi alapelv szerint a sértett beleegyezésével elkövetett cselekmények nem minősülnek jogellenesnek.^[2] A jogelvet egyébként, a veszély hallgatóságos elfogadásaként is említik.

A magyar jogban a sértetti beleegyezés jogellenességet kizáró büntethetőségi akadályát az elmélet, illetve a bírói gyakorlat alakította, mivel e büntethetőséget kizáró ok tényleges tartalmát és részletszabályait jogszabály *in abstracto* nem adja meg.^[3] Persze a sértett beleegyezésének hiányát, egyes különös részi törvényi tényállásokban a büntethetőség feltételeként fogalmazta meg a jogalkotó azzal, hogy e diszpozíciók többnyire az „erőszak” vagy a „fenyegetés” elkövetési módját tartalmazzák. Mindemellett azonban a sértetti beleegyezés tényleges tartalmának meghatározása a jogalkalmazóra hárul feladat. Ugyancsak a jogalkalmazó kötelezettsége annak körvonalazása is, hogy mely körülmények szolgálhatnak a sértett beleegyezése elfogadására.

Angolszász területen a hivatkozott elvet a common law ismerte el. A beleegyezés jelentéstartalma szerint, amennyiben az egyén önszántából olyan helyzetbe hozza magát, amelyből – általa tudottan is – sérelem következhet be, nem indíthat pert annak okán, hogy a sérelem ténylegesen be is következett.

Az anglo-amerikai jogirodalom a sértetti beleegyezést rendszertanilag a védekezések (*defense*) körében a büntethetőséget kizáró mentségek (*justification*) kategóriájában helyezi el. A *justification* mint büntethetőségi akadály tulajdonképpen a cselekmény jogellenességét (*wrongfulness*) vonja el. A jogellenesség Fletcher-i értelmezése – annak megállapítása mellett, hogy a jogszabályi rendelkezésekbe ütköző magatartás egyben helytelen is – kiemeli, hogy a jogszabályba ütköző magatartás nem feltétlenül tekinthető erkölcsi értelemben is rossznak. Annak ellenére ugyanis, hogy a legtöbb bűncselekménynek morális gyökerei vannak, léteznek olyan tényállások, amelyek jellemzően pusz-

[1] Ulpianus, Digestes, 47.10.1.5.

[2] A római jog különbséget tett delicta privata és crimina publica között. A delicta privata esetében az egyén szenvedett sérelmet, és amennyiben a sérelem okozásához hozzájárult, beleegyezése kizárta a büntetendőséget. A crimina publica körében viszont a közérdek került veszélybe, ezért az e körbe tartozó cselekmények esetében akárki hozzájárulása indifferens volt. (Vö.: Belovics, 2007)

[3] Természetesen a Btk. 10. § (1) bekezdésében meghatározott bűncselekmény fogalom materiális jogellenességi eleme implicite felöleli a sértett beleegyezése nélküli elkövetést is, azonban a Btk-beli büntethetőségi akadályrendszerben a sértetti beleegyezés expressis verbis nem került megfogalmazásra.

tán preventív tilalmakat állítanak fel. E bűncselekményekre jó példa lehet valamely dolog birtoklásának tilalmazás útján történő kriminalizációja, amely tiltás megszegése – annak ellenére, hogy jogellenes – morálisan mégsem tekinthető rossznak. Vannak azonban olyan bűncselekmények, amelyek már eleve magukban hordozzák az erkölcsi elítélendőséget, tehát elkövetésük materiális és morális értelemben is helyteleníthető.^[4]

A common law e két kategória – a pusztán tiltás folytán bűncselekménynek minősülő magatartások, illetve a morális értelemben is helytelen cselekmények – megkülönböztetésére fejlesztette ki a „*malum prohibitum*” (*statutory wrongdoing*) és a „*malum in se*” (*wrong in themselves*) fogalmakat, melyből tehát az előbbi azokat a magatartásokat öleli fel, amelyek negatívuma a jogszabály megszegésében rejlik, míg az utóbbi csoport tartalmazza a morális és materiális értelemben is rossz és veszélyes cselekményeket.

Amint látni fogjuk, a sértetti beleegyezés nem minden esetben mentesítette és mentesíti az elkövetőt a felelősség alól, továbbá a büntetőjogi felelősség alóli mentesüléshez vezető jogalkalmazói értékelés során rendkívüli szerepe van annak, hogy a sértetti beleegyezés alapján végrehajtott bűncselekmény a *malum in se*, avagy a *malum prohibitum* csoportjába esik-e.

A sértetti beleegyezés büntetőeljárás védekezésének és anyagi jogi büntetethetőséget kizáró okának angolszász koncepciója tehát történeti fejlődés eredménye. E történeti fejlődés során a bíróságok esetről-esetre dolgozták ki a beleegyezés fogalmának lényegi elemeit, amely később az írott jogban is megjelent. Jelen írás e koncepció jellemzőit és ellentmondásait igyekszik bemutatni.

I. BELEEGYZÉS, EGYETÉRTÉS ÉS SÉRTETTI KÖZREMŰKÖDÉS

A sértett beleegyezése az angolszász büntető joggyakorlatban csak akkor zárja ki az elkövető büntetőjogi felelősségét, ha a bűncselekmény valamely tényállási elemét negálja, illetve az adott bűncselekményt jellemző sérelemre vonatkozik. A sértetti beleegyezés büntetethetőséget kizáró jellege tehát az adott törvényi tényállás megfogalmazásától is függ. Vannak olyan bűncselekmények – mint például az erőszakos közöszlés – amelyeknek a sértett akarata ellenére történő elkövetés, illetve a beleegyezés hiánya a norma tényállási eleme, így a sértetti beleegyezés fennállta tényállásszerűség hiányában zárja ki e bűncselekmények megvalósulását. Egyes diszpozíciók a sértett akarata ellenére történő cselekvést ugyan nem követelik meg, ám a tényállásban szereplő jogtárgy-sérelem olyan jellegű, hogy az ahhoz adott beleegyezés e sérelmet erodálja. Ilyen például a

[4] A római jog különbséget tett *delicta privata* és *crimina publica* között. A *delicta privata* esetében az egyén szenvedett sérelmet, és amennyiben a sérelem okozásához hozzájárult, beleegyezése kizárta a büntetendőséget. A *crimina publica* körében viszont a közérdek került veszélybe, ezért az e körbe tartozó cselekmények esetében akárki hozzájárulása indifferens volt. (Vö.: Belovics, 2007)

lopás, ahol a saját dolog idegen általi elvételéhez adott beleegyezés a tényállásban meghatározott jogtárgy sértést kizárja.^[5]

A sértetti beleegyezéstől meg kell különböztetnünk azt az esetet, amikor a sértett a cselekmény elkövetésével egyetértve, annak aláveti magát. Amint azt a bíróság az R v. Olugboja esetben is megállapította, a beleegyezés és a sértett önkéntes alárendelődése nem ugyanazt jelenti. A vádlottnak az ügyben előterjesztett védekezése szerint a sértett a vele történt intim együttlét során egyáltalán nem nyilvánított ki ellenállást sem verbálisan, sem pedig ráutaló magatartással, így az elkövetői akaratnak történt alárendelődésével a sértett a cselekmény elkövetésébe tulajdonképpen beleegyezett. Az ügyben felvett tényállás szerint azonban a vádlott annak tudatában közöszült a 16 éves sértettel, hogy büntőrsége ezt közvetlenül megelőzően megerőszakolta a lányt, amely pedig a védekezését leküzdő lelkiállapotot idézett elő benne. Így a sértettnek ezen elkövetői cselekménnyel egyetértést kifejező magatartása joghatályos beleegyezésként nem, hanem pusztán büntetlenséget nem eredményező alárendelődésként értékelhető. A bíróság megállapítása szerint ugyanis annak ellenére, hogy minden beleegyezéshez szükséges, hogy a sértett alávesse magát az elkövetői cselekménynek, a pusztán alárendelődés nem teremt egyben beleegyezést.^[6]

A sértetti beleegyezéstől elhatárolandó másik kategória a sértettnek az elkövetői magatartáshoz történő tevőleges hozzájárulása, az abban történő valamiféle közreműködése. Amint azt a State v. Mellenberger ügyben a bíróság rögzítette, a *particeps criminis*^[7] elvének a büntetőjogban nincs helye, minthogy a büntetőjog célja a bűncselekmények visszaszorítása és az elkövetők megbüntetése. A bűnvádi eljárás tehát nem a sértett védelmét szolgálja, így a sértett bűnelkövetői státusa nem bír relevanciával. Emiatt tekinti a joggyakorlat a tolvajtól történő lopást is bűncselekménynek.^[8] A sértettnek a bűncselekmény elkövetésében játszott felróható szerepe, illetve a bűncselekmény elkövetéséhez nyújtott hozzájárulása tehát az angolszász judikatúra szerint nem hozható fel terhelti védekezésként.^[9] Ugyancsak nem minősül megfelelő védekezésnek az a tény, hogy a sértett maga is bűncselekményt megvalósító módon járt el. Mindazon-

[5] LaFave – Scott, 1972, 408.

[6] R. v. Olugboja, 3 All ER 443, (1981)

[7] A *particeps criminis* elve alapján a bűncselekményben részt vevő személy nem támaszthat ebből fakadóan a másikkal szemben polgári kártérítési igényt; State v. Mellenberger, 163 Or. 233 P2d 709 (1939)

[8] Vö. State v. Pokini, 45 Haw. 295, 367, P.2d. 409 (1961); Hall v. State, 160. Tex.Crim.R. SW. 2d 806 (1954); Egy ideig New York és Wisconsin államokban volt gyakorlat, hogy a nagy haszonnal kecsgetető illegális cselekményben részvételre bíztatás esetén a sértetti beleegyezés alkalmazásával kizárták az elkövetői felelősséget abban az esetben is, ha az elkövető az ígéretével ellentétben az átvett összeget és a hasznot végül nem juttatta a sértettnek, így tulajdonképpen csalást követett el. Ezen ítélezés rációja azt volt, hogy a jog nem nyújthat védelmet azoknak, akik jogellenes cselekmény útján kívánnak gazdagodni. (Vö. McCord v. People, 46 N.Y. 470 [1871]; State v. Crowley, 41 Wis. 271 [1876])

[9] LaFave – Scott, *op.cit.*, 408.

által a sértett bűncselekményt is megvalósító magatartása felvetheti más védekezés – például a jogos védelmi helyzetre hivatkozás – alkalmazását, és akár a büntethetőségnek is akadálya lehet.

A sértett felróható közrehatása – a kártérítési joggal szemben – a büntetőjogban szintén nem alkalmazható védekezés ugyanazon okból, amiért a sértetti bűncselekmény megvalósítása sem. Tehát, az államot és a társadalmat sértő magatartás alól az elkövetőt nem mentesíti, hogy a sértettet is felelősség terheli a cselekmény megtörténte miatt. Így például a járművezető gondatlan emberölés miatti felelősségét nem zárja ki, hogy a halálos eredmény bekövetkezte a sértett utasnak is felróható.^[10] Ettől függetlenül nem mondhatjuk, hogy a sértetti közrehatás, a sértetti felróhatóság a büntetőeljárásban alkalmazhatatlan volna, hiszen e tényező a sérelem bekövetkezésének okozatossága, illetve a terhelti bűnösség tekintetében jut jelentőséghez.

A sértett megbocsátását sem tekinti a büntetőjog mentesülést eredményező védekezésnek. Ezt az álláspontot azzal is szokás indokolni, hogy a megbocsátás mindig a bűncselekmény megvalósulását követő utólagos beleegyezés, így nem lehet az előzetes beleegyezéssel azonosan kezelni. A sértett utólagos megbocsátásának beleegyezésként elfogadása egyébként szintén azt a közösségi, társadalmi érdeket sértené, hogy az elkövetett bűncselekményt meg kell büntetni.^[11] Az okozott sérelem kártérítés útján történő jóvátétele is hasonló megítélés alá esik. E tekintetben rögzítette a bíróság a Childs v. State ügyben, hogy az esetek egy részében a közösségi és az egyéni sérelem keveredik, és a kártérítés elfogadható jóvátételnek minősül a sértett vonatkozásában. Vannak azonban olyan esetek, amelyeknél az egyéni érdeket felemészti a cselekmény folytán a társadalmat ért nagyfokú sérelem, így csak a büntetés állíthatja helyre a megsértett jogrendet.^[12] A sértett utólagos megbocsátása, illetve a terhelt által adott jóvátétel ettől függetlenül eljárási akadályként, pontosabban a büntetőeljárás folytatásának akadályaként elismerhető.

II. A BELEEGYEZÉS MEGENGEDHETŐSÉGE ÉS JOGSZERŰSÉGE

A sértetti beleegyezés az angolszász jogban nem általában véve jelent büntethetőségi akadályt, hiszen a bűncselekmény a teljes társadalomra ható rossz, következőképpen a bűncselekménynek a közvetlenül érintett személy általi megengedése nem vonja el a cselekmény társadalomra tett negatív hatását.^[13]

[10] Vö. State v. Plaspohl, 289 Ind. 324, 157 N.E.2d 579 (1959) és State v. Moore, 129 Iowa 514, 106 N.W. 16 (1906)

[11] LaFave – Scott, *op.cit.*, 410. Lásd még: Commonwealth v. Amecca, 160 Pa. Super 237, 38. A 2d. 725 (1947)

[12] Vö. Childs v. State, 118 Ga.App. 706, 165 S.E.2d 577 (1968)

[13] Vö. State v. West, 137 Mo., 309, 57 S.W. 1071 (1900)

A beleegyezés csak akkor válik jogellenességet kizáró büntethetőségi akadály-lyá, ha a beleegyezés jogszerűnek minősíthető, tehát ha a bíróságok büntetőjogi mentesülést eredményező védekezésként fogadják el.

1. A beleegyezés jogszerűségét érintő tényezők

Az angolszász joggyakorlatból levonható, hogy a beleegyezést akkor tekintik joghatályosnak, ha felülírja az államnak a bűncselekmény elkövetése miatti büntetőjogi igényét. Ha ugyanis a cselekmény kriminalizációjában lévő társadalmi érdek az, hogy az egyént az általa nem kívánt sérelmek elszívésétől megvédje, úgy az ilyen cselekményhez adott beleegyezés megfelelő, és elfogadható védekezés. Így például a sértetti beleegyezés joghatályos védekezésnek minősül az erőszakos közöszülés, illetve a lopás esetén, mert lerontja az elkövetői magatartás társadalomellenes jellegét, társadalomra veszélyességét.^[14]

Másrészt viszont, amennyiben egy adott magatartás kriminalizációjának indoka inkább a társadalom, semmint az egyén védelme, a sértetti beleegyezés nem szolgálhat megfelelő mentségül, mint például hazaárulás, vagy adócsalás esetén. E fenti két csoporton túlmenően a harmadik kategóriába azok a cselekmények tartoznak, amelyek kriminalizációs indokában az egyénnek okozott sérelmek megelőzéséhez kapcsolódó állami érdekhez a társadalomellenes magatartás tilalmazásának jogalkotói motívuma is kapcsolódik. E cselekmények elkövetéséhez a sértett beleegyezését adhatja, amely pedig megfelelő védekezést alapoz meg, azonban e beleegyezés a másik hivatkozott kriminalizációs indokkal szemben nem hozható fel. Így e kategóriában a sértetti beleegyezés elfogadhatósága attól függ, hogy a szóban forgó cselekmény oly mértékben sérti-e a társadalmi érdeket, hogy az elkövető megbüntetése a sértett beleegyezése ellenére indokolt.^[15]

Minthogy a testi sértési cselekmény elkövetésével a tettes az államnak az erőszak jogszerű alkalmazása feletti monopóliumát sérti és veszélyezteti, a testi sértési cselekmények bűncselekménynek számítottak és számítanak, így a testi sértési cselekmények e legutóbbi kategóriába esnek, és a sértetti beleegyezés elfogadhatósága a társadalomra veszélyesség értékelésének kérdése.^[16]

A *People v. Samuels*,^[17] illetve az *R. v. Donovan*^[18] ügyekben hozott ítéletekből az következik, hogy a könnyű testi sértés – amely nem eredményez komoly sérülést, vagy ennek bekövetkeztével nem fenyeget – az erőszakos közöszüléshez vagy a lopáshoz hasonlóan a sértetti beleegyezés elfogadhatóságát alapozhatja meg, mivel a kriminalizációs cél az egyén által nem kívánt sérü-

[14] Consent in Criminal Law: Violence in Sports, In: *Michigan Law Review*, 1976-77, 163-164.

[15] *Ibid.*

[16] Harrison, 1993, 478.

[17] *People v. Samuels*, Cal. Rptr., 513., (1967)

[18] *R. v. Donovan*, Q.B.D. (1934)

lésektől történő védelem. Amennyiben azonban a cselekményből tényleges, súlyos sérülés következne, úgy e fenti kriminalizációs indok mellett az állampolgárok egészségének megőrzése – mint társadalmi érdek – is megjelenik. E társadalmi érdekekkel szemben a sértetti beleegyezés nem mentesíti az elkövetőt, így a cselekmény büntetendő lesz.^[19]

Az 1882-es R. v. Coney esetben a vádlott és társai egy fogadással egybekötött bokszmérkőzésen vettek részt nézőként. A vád szerint testi sértést követtek el azzal, hogy pusztán jelenlétükkel segítséget nyújtottak az egymással öklöző személyeknek. A döntés taglalta a sértetti beleegyezésre tett védekezés kérdését is. A bíróság úgy vélte, hogy a fogadással egybekötött bokszmérkőzés olyan „*erkölcstelen magamutogatás*”, amely számos okból ártalmasnak tekintendő, és amelyet rendszeresen rendbontás is övezhet. E körülmények pedig arra vezették Stephen bírót, hogy kimondja: a „*társadalomra ártalmas*” cselekmények tekintetében a beleegyezés nem nyújthat megfelelő védekezési alapot. Ugyancsak ezt a felfogást követte Hawkins bíró, aki rámutatott: senki sem adhat joghatályos beleegyezést olyan cselekmény elkövetésébe, amely rendbontásnak számít, vagy azzá válhat, illetve amely bűncselekményt valósít meg.^[20]

Az R. v. Perkins esetben – amely szintén fogadással egybekötött bokszmérkőzéssel kapcsolatos – Patterson bíró az esküdtszék instruálása során kiemelte: bizonyított tény, hogy a vádlottak garázdaság elkövetéséhez nyújtottak segítséget, hiszen kétségtelen, hogy akik ilyen eseményen megjelennek és bármiféle részesi magatartást tanúsítanak, azok a tettesekkel azonos módon bűnösnek tekintendők.^[21] Az R. v. Lewis esetben Coleridge bíró arra az álláspontra helyezkedett, hogy a kölcsönösen összeverekedő személyek – sértetti beleegyezésre tekintet nélkül – egyaránt testi sértésért büntethetők.^[22] A Matthews v. Ollerton esetben pedig a bíróság álláspontja szerint a sértettnek a bántalmazásába adott beleegyezése azért volt érvénytelen, mert a cselekmény a közrendet sértette.^[23]

Az R. v. Donovan ügyben a nemi célzattal elkövetett bántalmazás vonatkozásában a bíróság feltehetően azért nem fogadta el a beleegyezésre hivatkozást, mert magát a cselekményt is *erkölcstelennek* ítélte, és nem kívánta a testi sértési tényállásra vonatkozó joggyakorlatot az ilyen cselekmények területére kiterjeszteni. Az indoklás egyértelműen rámutatott: „*Amennyiben az adott cselekmény olyan értelemben jogellenes, hogy már önmagában bűncselekménynek minősül, e jellegét még a hátrányt elszenvedő személy beleegyezése sem változtathatja jogszerűvé. Senki sem hatalmazhat fel, ugyanis mást bűncselekmény elkövetésére. Ami pedig a büntetőjogot illeti, amennyiben a vádbeli cselekmény önmagában véve*

[19] Consent in Criminal Law: Violence in Sports, In: *Michigan Law Review*, 1976–77, 163–164.

[20] R. v. Coney, Q.B.D., (1882)

[21] Vö. R. v. Perkins, 4 C & P, 537, (1831)

[22] Vö. R. v. Lewis, 1 Car.K. 419., (1844)

[23] Vö. Matthews v. Ollerton, Comb. 218 (1692)

jogellenes, a vádlott felmentése érdekében nem lehet a beleegyezés hiányára bizonyítást lefolytatni.”^[24]

Bár e megállapítást a bírói gyakorlat mindmáig irányadónak tekinti, az 1993-as R. v. Brown esetben Lord Mustill különvéleményében azt fogalmazta meg, hogy a magánjellegű, anyagiaktól mentes szexuális kielégülés céljából alkalmazott testi sértés vonatkozásában – a korábbi gyakorlat újragondolásával – a sértetti beleegyezést, mint legitimizáló tényezőt kellene alkalmazni, minthogy az ilyen cselekmények a közerkölcsöt nem sértik, hiszen a magánerkölcs (*private morality*) területére tartoznak.^[25]

A magánerkölcsi nézőpont az 1996-os Wilson ügyben is felvetődött, amelyben a bíróság a vádlott felmentését a sértetti beleegyezéssel indokolta. A tényállás szerint Wilson egy tüzes késsel a felesége ülepébe égette saját neve kezdőbetűit, állítása szerint nemcsak hogy a felesége beleegyezésével, hanem annak kezdeményezésére. A Court of Appeal ebben az ügyben a Brown esetre utalt vissza, ám annak tartalmát újraértelmezve megállapította: a sértetti beleegyezés alkalmazhatatlansága nem a személy elleni bűncselekményekről szóló 1861-es törvényre általánosságban értendő, hanem minden egyes ügyben az eset körülményeitől függően kell eldönteni, hogy a beleegyezésre hivatkozás elfogadható-e vagy sem. A Wilson esetben pedig – a bíróság megítélése szerint – a jogszerű tetováláshoz hasonló tevékenységet fejtett ki a vádlott, így e magatartás is jogszerű. Hozzátette, nincs olyan társadalmi érdek, amely a házasság között, a saját otthonukban, magánjelleggel zajló és beleegyezésen alapuló hasonló cselekmény büntetőjogi szankcionálását indokolná.^[26]

Az R. v. Jobidon esetben a Kanadai Legfelsőbb Bíróság egy beleegyezésen alapuló, de halálos kimenetelű kocsmai verekedés ügyében döntött.^[27] A bíróság azt tartotta a releváns jogkérdésnek, hogy a beleegyezés hiánya olyan tartalmi tényállási elem-e, amelynek bizonyítási terhe a testi sértési ügyekben az ügyészségen nyugszik, illetve a common law a sértetti beleegyezés joghatását már eleve lerontja. A bíróság az ügyben úgy ítélte meg, hogy a sértetti beleegyezés mindenkor megítélése jogpolitikai kérdés.^[28] E jogpolitikai alapú megítélés

[24] Vö. R. v. Donovan, Q.B.D. (1934); Tehát a bíróság úgy értelmezte, hogy a szexuális kielégülés céljából történő bántalmazás a *malum in se* territóriumába esett.

[25] Vö. R. v. Brown, 2 All ER 75, HL (1993)

[26] R. v. Wilson Q.B.D., (1997)

[27] Az irányadó tényállás szerint Jobidon egy hotel bárjában tartózkodott a barátaival, amikor a sértett Rodney Haggart – a Jobidonnál nagyobb termetű bokszoktató – erősen ittas állapotban verekedést kezdeményezett vele a bárban. Miután szétválasztották őket, a két férfi – előzetes szóváltást követően – úgy döntött, hogy a verekedést a hotelen kívül folytatják, amelynek során Jobidon adta le az első ütést, majd azt követően még néhányat. Haggartot kómában szállították kórházba, ahol fejsérüléseibe belehalt. Az elsőfokú bíróság a terheltet felmentette a tisztességes ökölharcba adott beleegyezés büntethetőségi akadálya alapján. A másodfokú bíróság e döntést megváltoztató és Jobidon elítélését eredményező határozatát követően a Legfelsőbb Bíróság a másodfokú határozatot hatályában fenntartotta. (Vö. R. v. Jobidon, S.C.R. 762., [1991])

[28] Ibid.

során figyelembe kell venni, hogy a párbajok ideje már rég lejárt, a társadalmi normák pedig mára már nem támogatják az *ökölharci vitézkedést*. A sértetti beleegyezéssel szemben régóta fennálló korlátok eltörlése pedig a civilizált normák szerinti magatartás tanúsításának állná útját. E döntés mind rendelkezésében, mind pedig indokolását tekintve az utcai harcok társadalmi elfogadhatóságának amerikai joggyakorlatával összhangban áll. Az utcai harcokban és hasonló cselekmények során felfokozódó indulatok korlátlanul és kontrollálhatatlanná válhatnak. Így az államnak az utcai harcokon felülkerekedő érdeke, hogy az állampolgárok számára bizonyos mértékű békét és biztonságot biztosítson.^[29]

A „*testi sértési*” és a „*társalomra veszélyességi*” nézőpontok tehát nem ekvivalensek egymással, hiszen az adott testi sértési magatartás közösségellenes volta önmagában nem zárja ki a beleegyezési védekezés alkalmazását, ám a beleegyezés még annak elfogadhatósága esetén sem mentesíti az elkövetőt a közrend elleni cselekmények (pl. garázdaság) alól.^[30] Tehát, amennyiben a cselekmény a „*malum in se*” kategóriájába esik, úgy a sértetti beleegyezés sem változtatja e minőségét ártalmatlanná.^[31] E döntések tehát kirajzolják azt a bírósági meggyőződést, hogy a sértett beleegyezése a szándékosan okozott sérülések vonatkozásában nem fogadható el védekezésésként, ha az okozott sérelem természete vagy az elkövetés körülményei közösségellenesek, azaz a társadalomra, illetve a sérelmet elszenvedőre veszélyesek (*injurious to the public*).

Úgy tűnik, hogy jogi szempontból az adott cselekmény társadalmi haszna bír relevanciával. A joggyakorlat ugyanis világosan elkülönítette azokat az eseteket, amelyekben a férfiak versenyszellemmel, saját férfias természetük erősítése érdekében küzdöttek egymással, valamint azokat, amelyek esetén az agresszió az ellenőrzésük alól elszabadulva megvadult dühkitörésbe torkollott az egymással szembenálló felek, illetve a nézők tekintetében.^[32]

2. A jogszerű beleegyezés határai

A sértetti beleegyezés fennállta tisztán ténykérdés, míg a beleegyezés hatása jogkérdés. Emiatt nem szabad összekevernünk a beleegyezés hiányát a beleegyezés megengedhetetlenségével, illetve érvénytelenségével. Ismert, hogy bizonyos esetekben a beleegyezés megléte sem feltétlenül eredményezi, hogy a beleegyezés érvényesen mentesíti az elkövetőt a büntetőjogi felelősség alól. A büntetőjog területén ugyanis az állam bizonyos fontosabb érdekből fenntarthatja magának azt a jogot, hogy a sértett ne egyezhessen bele saját jogai támadásába.^[33]

[29] Hanna, 2000–2001, 254.

[30] A sérelmi teszt alapján: minél valószínűbb az adott cselekmény következményeként valamely sérelem bekövetkezése, annál kevésbé valószínű, hogy a bíróság teret enged a sértetti beleegyezés büntethetőséget kizáró védekezésének. (Vö. Hanna, *op.cit.*, 249.)

[31] Fitzgerald, 1963, 359.

[32] Hanna, *op.cit.*, 249.

[33] A Coney esetben, hozott döntésben e felfogás úgy fogalmazódott meg, hogy az állampolgárnak

Történetileg a common law valamennyi erőszakos cselekményt tilalmazta – alapuljon akár az érintett beleegyezésén. Tehát a fizikai sérülés vagy halál bekövetkeztének veszélyét magában hordozó tevékenységbe bocsátkozás – még a sértett tiltakozásának hiányában is – az elkövető megbüntetést vonta maga után.^[34]

Például szolgálhat az 1604-es Wright eset, amelynek tényállása szerint a sértett megkérte az elkövetőt, hogy egyik kezét vágja le, hogy ezáltal hatékonyabban tudjon koldulni. A bíróság döntése szerint: aki másét saját maga megcsonkítására azért vesz rá, hogy ezáltal mások szemében a koldulás szempontjából vonzóbb legyen, úgyszintén aki ugyanezt azért teszi, hogy a katonai szolgálat teljesítését elkerülje, a common law alapján pénzbüntetéssel és szabadságvesztés büntetéssel sújtandó, ugyancsak az is, aki a másik felkérésére és akaratára mindebben segédkezik.^[35] A common law alapján a sértetti beleegyezés nem mentesítette az elkövetőt a csonkítással, maradandó fogyatékossgal járó testi sértés (*mayhem*) alól. Amint azt Sir James Stephen a „*Digest of Criminal Law*” című munkájában kifejtette: mindenkinek joga van a *maradandó fogyatékossgal szintjét el nem érő sérelem* okozásába beleegyezni.^[36] Az ilyen mérvű sérülés fogalma – Blackstone kommentárja alapján – a sértett valamely testrészétől erőszakkal történő megfosztását jelenti, aminek következtében kevésbé képes harc közben magát megvédeni, vagy ellenségeit elrettenteni.^[37] Lord Coke bíró véleménye szerint azonban minden olyan sérelem, amely képtelenné teszi a jogalanyt bármely kötelessége – például hadkötelessége – ellátására, maradandó fogyatékossgal járó testi sértésnek minősítendő.^[38] A nehézséget ezek után az okozza, hogy a maradandó fogyatékossgal nem járó testi sértésen belül milyen mértékű sérelem okozásába jogosult a sértett beleegyezni.

Az R. v. Coney esetben^[39] a beleegyezés határait illetően Stephen bíró leszögezte, hogy a sértetti beleegyezés elfogadhatósága az alkalmazott erőszak mértékétől és körülményeitől függ. Általánosságban azon cselekmények elkövetésébe történő beleegyezés fogadható el, amely cselekmények az életet és a testi épséget nem sodorják „*komoly veszélybe*” (*serious danger*). A komoly veszély kifejezés tartalma levezethető a D.P.P. v. Smith^[40] esetben megalapozott súlyos testi sértés (*grievous bodily harm*) fogalmából, amely pedig sem többet, sem kevesebbet nem jelent, mint *igazán komoly sérülést*.

- joga van arra, hogy az őt ért sérelem kapcsán a polgári peres eljárás megindításáról lemondjon, azonban az állam által a társadalmi érdekből lefolytatandó büntetőeljárás megakadályozására nincs lehetősége. (Vö. R. v. Coney; Q.B.D: [1882])

[34] Harrison, *op.cit.*, 478.

[35] Az eset leírása megtalálható: Consent in Criminal Law: Violence in Sports, In: *Michigan Law Review*, 1976–77, 165.

[36] Stephen, 1887, 148.

[37] A kommentárt Koh idézi. (Vö. Koh, 1967, 182.)

[38] Indokolása szerint: a király valamennyi alattvalója köteles a királyt és országát szolgálni, és e kötelesség megakadályozása tette jogellenesség a cselekményt.

[39] R. v. Coney, Q.B.D., (1882)

[40] Vö. DPP v. Smith, 3 WLR 546, (1960)

A sértetti beleegyezés határait illetően az R. v. Donovan eset képezi a másik alapügyet. Ebben az ügyben a terheltet mind testi sértéssel, mind pedig szemérem elleni erőszakkal vádolták, amiért egy 17 éves lányt – annak beleegyezésével – egy sétapálcával bántalmazott kifejezetten nemi célzattal. A bíróság kifejtette, hogy túl enyhének találja azt a korábbi ítélezési gyakorlatot, amely a sértett beleegyezését az elkövetőt mentesítő körülményként fogadta el a maradandó fogyatékossgát okozó testi sértés tekintetében. A bíróság megítélése szerint a beleegyezés nem teremt mentséget, ha a cselekményt a testi sértés szándékával, vagy a testi sérülés felmerültének tudatában követték el. A testi sérülés szándéka vagy tudata pedig bármely olyan – *nem átmeneti és nem felületi* – sérülés felmerültét jelenti, amely a sértett egészségét vagy testi épségét befolyásolhatja.^[41]

Az amerikai bíróságok ugyanezen kérdésben arra a megállapításra jutottak, hogy a sértetti beleegyezés nem hozható fel az elkövető mentségére, ha a cselekményből testi sérülés származott. Mindazonáltal, a testi sérülés fogalmát nem írták le.^[42]

A common law tehát egészen a XIX. századig a maradandó fogyatékossgal nem járó testi sérülésekben fogadta el a sértetti beleegyezésre hivatkozás maximumát.^[43] Az 1800-as évek végén az ítélezési gyakorlat megváltozott, és a testi sértés (*bodily injury*) illetve a súlyos testi sértés (*serious bodily injury*) standardját vezették be.^[44] A sértetti beleegyezés kérdését jogszabály előkészítés céljából vizsgáló Law Commission is megerősítette az idézett eseteken keresztül kikristályosodott álláspontot. Így, a teljes belátási képességgel rendelkező egyén joghatályos beleegyezést adhat bármely, a súlyos testi sérülésig terjedő sérelem okozására. A Law Commission azonban ezen általános standard differenciálását javasolta a testi sérülést okozó szituáció, illetve tevékenység szerint.^[45]

A jogszerű beleegyezésnek a súlyos testi sértés szintjére limitálása tehát nem jelenti azt, hogy a ténylegesen akár maradandó fogyatékossgát elérő sérelmet okozó bizonyos cselekmények esetén a beleegyezési védekezés alkalmazása teljes mértékben kizárt lenne, hiszen a bírói gyakorlat kidolgozta ezen általános szabály alóli kivételeket. E kivételek esetén tehát a cselekmény a testi sértés mértékétől függetlenül jogszerű, és amelyeket emiatt véleményem szerint inkább – a jogszerű beleegyezéstől elkülönítve – a „jogszerűsített”, illetve jogszerűnek tekintett beleegyezés eseteinek lehetne nevezni.

[41] Swift bíró az ügyben az esküdteket úgy instruálta, hogy a bűnösség mellett kell állást foglalniuk, amennyiben megállapítható, hogy a terhelt a sértettnek testi sértést okozott vagy ilyen szándékkal járt el. A sértetti beleegyezés kérdését pedig csak abban az esetben vizsgálhatják, ha a testi sértés tényét nem találják bizonyítottnak. Megjegyzendő, hogy a hivatkozott esetben feltehetően az elítélést megalapozó befolyással bírt a vádlott motívuma is. E tekintetben ugyanis a bíró nyomatókat adott annak, hogy a terhelt „*erkölcstelen motívuma*” nem szolgálhat mentségül. (Vö. R. v. Donovan, Q.B.D., [1934])

[42] Vö. People v. Samuels, 250 Cal.App. 2d 501 (1968); People v. Gray, 224 Cal.App.2d 76. (1964); etc.

[43] Vö. Stephen, *op.cit.*, 148.

[44] Vö. R. v. Moore, 14 TLR. 229. (1898); R. v. Coney; Q.B.D., (1882)

[45] *Consent in the Criminal Law*, Report of the Law Commission, (1995), 2.19 fejezet.

3. A jogszerűnek tekintett beleegyezés esetei

A Coney és a Donovan esetek kijelölték azokat a cselekményeket, amelyekre vonatkozóan az angol bíróságok a sértetti beleegyezésre történő hivatkozást elfogadják. Vannak azonban olyan tevékenységek, amelyek bár a testi sérülés lehetőségét hordozzák magukban, mégis olyan fontosak az államnak, hogy az állampolgárok testi épségéhez és egészségéhez fűződő érdeket ellensúlyozzák. E tevékenységek esetében a sértetti beleegyezést védekezőként fogadják el, és az elkövetőt nem büntetik meg.^[46] Amint azt a Law Commission sértetti beleegyezésről szóló 1995-ös jelentése is felveti, a sértetti önrendelkezési jog terjedelme e tekintetben messzire nyúlik. Többek között felöleli a sértetti beleegyezés érvényességének kérdését a tetoválások, a testékszerek felhelyezése, a plasztikai sebészet, a rituális körülméltetés, az eutanázia, a sporttevékenység során alkalmazott erőszak, és egy sor egészségügyi beavatkozás tekintetében.^[47]

a) Sporttevékenység

A sporttevékenység volt talán a legelső olyan terület, amelyre a testi sértések vonatkozásában alkalmazott jogszerű sértetti beleegyezés klauzuláját kiterjesztette a bírói gyakorlat. Michael Dalton 1635-ben így írt: ha valaki vívásban, öklözésben, futballban, birkózásban vagy más hasonló tevékenységben részvétele során megsérül, és egy év és egy napon belül meghal, ez esetekben – néhány véleménye szerint – a gyilkosság büntette valósul meg. Mások azonban azt vallják, hogy e cselekmény nem gyilkosság, hanem a résztvevőket kegyelem illeti baleset okán, hiszen a cselekmény beleegyezésen nyugodott, és megelőzőleg nem merült fel ártási szándék vagy más rosszakarát, hanem tettük szórakozásra, és férfi erőpróbára vezethető vissza.^[48]

Az 1700-as években Lord Hale arra az álláspontra helyezkedett, hogy a botozásban vagy birkózásban részvétel során felmerülő halálesetek nem a „menthető”, hanem a gondatlan emberölés esetét valósítják meg, hiszen a felek ténylegesen sérelmet akarnak egymásnak okozni. Lord Foster e véleménnyel szembehelyezkedve azt állította, hogy azok akik „*kölcsönös beleegyezés alapján*” bocsátkoznak ilyen tevékenységbe nyilvánvalóan nem a sérelem okozás szándékával járnak el, így emberölés alá cselekményük nem eshet.^[49]

A XIX. században a bíróságok a fenti két álláspontot félretéve a sporttevékenységben résztvevők bűnös szándékát ténykérdésként – és nem jogkérdés-

[46] Ilyenek lehetnek: egészségügyi beavatkozás, tudományos kutatás, veszélyes, de kulcsfontosságú foglalkozások gyakorlása (pl. bányászat); háború, sport; a rendőrség bűnüldözési tevékenysége; fegyelmzési jog.

[47] *Consent in the Criminal Law* - Report of the Law Commission, (1995), 2.19 fejezet.

[48] Dalton, 1635, 246.

[49] Hale, 1778, 472.

ként – kezelték. E fejlődési irány egyértelműen megfigyelhető az 1878-as R. v. Bradshaw esetben. Az eset tényállása szerint az elkövető futball mérkőzés során a sértett gyomrába térdelt, aki az okozott sérülésbe belehalt. Bár arra nézve ellentmondásos bizonyítékok álltak rendelkezésre, hogy Bradshaw a *fair play* szabályait betartotta-e, azt azonban teljes bizonyossággal meg lehetett állapítani, hogy a mérkőzés a Szövetségi Szabályzat (*Association Rules*) szerint zajlott. Lord Bramwell az esküdtek kioktatása során azt az instrukciót adta, hogy amennyiben az esküdtek a játék szabályaitól függetlenül úgy találják, a terhelt súlyos testi sértési szándékkal járt el, illetve ha tudta, hogy a vádbeli cselekményével súlyos sérülést idézhet elő, és ebbe belenyugodott vagy e tekintetben súlyosan gondatlan volt, úgy e cselekménye jogellenesnek értékelendő. Bradshaw-t végül felmentették, mivel – annak ellenére, hogy a mérkőzés rendkívül durva volt – a bíróság a kétségtelenül több-kevesebb veszéllyel járó „*férfias játékokat*” nem értékelte jogellenesnek.^[50] E megközelítés lehetővé tette, hogy a bíróságok esetről-esetre derítsék fel az elkövető szándékát, ám a meghozott döntéssel az esküdtek tulajdonképpen abban a tekintetben is határoztak, hogy az adott elkövetési magatartás a társadalom részéről akceptálható-e, tehát jogszerűsíti-e a cselekményt.

Az angolszász bíróságok nem minden sportot minősítettek jogszerűnek. Amennyiben az adott sporttevékenység jogellenesnek számított, úgy a játék során okozott sérülések – a sértetti beleegyezés elfogadhatatlansága miatt – bűncselekményi megítélést vontak maguk után.^[51] Amint az fentebb látható volt, a sporttevékenység és különösen a bokszmérkőzések jogszerűségének meghatározó iránytűje a Coney-eset. Stephen bíró itt az ilyen cselekmények illegálissá nyilvánítását azzal indokolta, hogy a profi bokszmérkőzés során okozott, illetve elszenvedett sérülések a közre nézve károsak. Ennek oka egyrészt, hogy a közérdekkel ellentét az egymással küzdő felek egymás életét és testi épségét sértő, vagy veszélyeztető magatartása, másrészt pedig az ilyen mérkőzés számos okból ártalmas, rendbontással jár, továbbá a közerkölccsel sem fér össze. A szemben álló feleknek az elszenvedett ütések tekintetében adott hallgatólagos beleegyezése pedig nem vonja el a cselekmény testi sértési jellegét.^[52]

Egyes esetekben még az adott sportág népszerűsége sem riasztotta vissza a bíróságokat attól, hogy azt illegálisnak minősítsék. Ez történt például a párbaj tekintetében is, amely mára már sem Angliában, sem Amerikában nem legális, mivel a bíróságok úgy döntöttek, hogy a párbajozó magatartás túl veszélyes volt és legitimálható társadalmi érdeket nem szolgált.^[53] A vívás azonban továbbra is hivatalos sportág, ámbar a résztvevőknek védőfelszerelést kell viselniük az

[50] R. v. Bradshaw, Cox. Crim. Cas., 83-84, (1878)

[51] Ezt az R. v. Bradshaw esetben Bramwell bíró is megerősítette. (Vö. R. v. Bradshaw, Cox. Crim. Cas., [1878])

[52] Vö. R. v. Coney, Q.B.D.; (1882) 549.

[53] A párbaj jogellenességével kapcsolatosan lásd R. v. Young, NSWSupC 62. (1838); R. v. Cuddy, 1 C. & K. (1843).

esetleges sérülések veszélyének csökkentése érdekében. Ehhez képest a birkózás és a profi bokszmérkőzések annak ellenére legálisnak minősülnek, hogy e sportok eredendő célja a sérelem okozása. Mindemellett azonban csak a hivatásos bokszolók küzdhetnek fejjvédő nélkül. A jogalkotó és a jogalkalmazó tehát azzal szűkítette be a játékeret, hogy csak azon sporttevékenységeket legalizálta, amelyek a „civilizált maszkulinitást” szolgálják.^[54]

Bár a sporttevékenységi magatartások jogszerűsége és magának a játéknak a jogszerűsége szorosan összefüggő kérdések, mégsem következik ebből, hogy a jogszerű sporttevékenység kapcsán a sértetti beleegyezés mindig hatékony védekezés. A boksz például teljes mértékben jogszerű sport, ha azonban az ellenfelek olyan kitartóan ütlegelik egymást, amely miatt kimerültségük veszélyt jelent önmagukra – amint az a Young esetben is történt^[55] – a sértetti beleegyezés büntethetőséget kizáró hatása nem ismerhető el.

A Donovan ügyben a bíróság meghatározta a beleegyezés elfogadhatatlanságához szükséges testi sértési mértéket, amely tehát valamennyi olyan sérelem, amely a sértett egészségét vagy testi épségét befolyásolja. Amennyiben a Donovan-standardot a sporttevékenységre is maradéktalanul alkalmazták volna, úgy a cselekmények jelentős részét kriminálisnak ítélnék. Ebből következően a sporttevékenység a sértetti beleegyezés megítélése kapcsán kivételnek minősül, hiszen az általánosan elfogadottnál nagyobb fokú sérelem okozása esetén is büntetlenséget eredményezett.^[56]

A bíróságok tiltó szemlélete paternalisztikus beállítottságot tükröz, hiszen a hivatkozott esetekben a veszélyes küzdelmekben saját akaratukból részt vevő feleket igyekeztek megvédeni. Az 1865-ben elfogadott Queensbury Rules szabályozás például megpróbálta külön, speciális normákkal a veszélyes tevékenységből fakadó testi sérüléseket minimalizálni.

A hivatkozott gyakorlat alapján megállapítható, hogy az angolszász judikatúra a sporttevékenységet hasznos társadalmi funkciót betöltő jelenségnek ítéli meg, minthogy fejleszti az egészséget és a testi erőnlétet. E hasznossági tényező pedig egy bizonyos szintű veszély felmerülését egyben legalizálja. Olyan sportok esetén, amelyek a testi sérülés közvetlen veszélyét hordozzák magukban – mint például a bokszmérkőzések – e társadalmi haszonnal magyarázható veszélytoleranciát nehezen indokolnák. Azonban, ahogyan a társadalom tagjai is kénytelenek a társadalom érdekében bizonyos mértékű sérelmet elviselni, a jogászai megítélés szerint a játékosok is – mint egy kisebb társadalmi közösség tagjai – kénytelenek a játék lefolytatása érdekében kényelmetlenségeket, sérüléseket elszenvedni. Természetesen a jogalkalmazói elvárás, hogy a sporttársadalom szabályai is illeszkedjenek az általános

[54] Hanna, *op.cit.*, 251–252.

[55] Vö. R. v. Young, 10 Cox. Cr. 371 (1866)

[56] Tehát mindaddig, amíg a férfiak a fair play szabályai szerint járnak el, a büntetőjogot nem érdeklí a felmerült sérelem. (Vö. Hanna, *op.cit.*, 252.)

társadalmi elvárásokhoz. Így az olyan sport közben kifejtett magatartásokat, amelyek a szélesebb értelemben vett társadalom szabályaival inkonzisztensek, nem lehet a „játék részeként” értelmezni, azaz a joggyakorlatból kitűnik az üzenet, hogy a játékot olyan módon kell játszani, ahogyan azt a társadalmi felfogás megköveteli.

A jog tehát fenntartotta magának azt a privilégiumot, hogy meghatározza, mely esetekben tolerálható a sértetti beleegyezés az egyes sportok kapcsán, még ha azok első ránézésre jogszerűnek is tűnnének. Így azt a kérdést, hogy az erőszak alkalmazásának jogellenességét a sértetti beleegyezés mely esetekben annullálja, mindig az adott eset körülményei döntik el.

Annak ellenére tehát, hogy a bíróságok a sporttevékenységet a sértetti beleegyezést megalapozó védekezésnek hirdették, az ilyen ügyek tényleges megítélése nem különbözött a klasszikus testi sértési cselekményekétől. Kiemelendő viszont, hogy a sportból eredő sérülések kapcsán ritkán történtek elítélések, amelynek oka nem a sértetti beleegyezés elvének alkalmazása, sokkal inkább az, hogy a vádlott a bíróság megítélése szerint nem rendelkezett a tényállás megvalósításához megkövetelt bűnösséggel, vagy pedig a cselekmény maga nem hordozta magában a testi sérülés lehetőségét.^[57]

b) Önkéntes veszélyvállalás

A sporttevékenység kapcsán elszenvedett sérülések az önkéntes rizikóvállalás esetéhez hasonlatosak. Logikusnak tűnne emiatt, hogy a veszély önkéntes vállalására a sporttevékenységi kivételt alkalmazzák. Ha tehát valaki a képességeit azzal kívánja demonstrálni, hogy szándékosan veszélyhelyzetbe sodorja magát, a jog eszköztelen marad elvileg e tevékenység megtiltására, mivel az „öngyilkosság”, illetve az „önveszélyeztetés” nem büntethető. Ám ha ugyanezen veszélyhelyzetet az érintetlen kívüli más személy idézi elő, az eset megítélése teljesen más lesz, és a sértetti beleegyezési klauzulát nem alkalmazzák.

Ez történt az Új-zélandi R. v. McLeod esetben^[58] is, amelyben a terhelt egy „Wild West Show”-val lépett fel. Mutatványa azt volt, hogy a hallgatóságból önként jelentkező személy szájában az égő cigarettát egy pisztolylövéssel oltotta ki. A perbeli esetben a nézők közül önként jelentkező Wilson arcán az eltévesztett lövés sebet ejtett. A bírósági eljárásban az egyik lényegi kérdés az életveszélyt okozó testi sértés vádja kapcsán azt volt, hogy vajon a sértett megfelelő beleegyezést adott-e a vádbeli cselekményhez. Az esküdtszék instruálása kapcsán Stout bíró úgy érvelt, hogy mivel az öngyilkosságban közreműködés bűncselekménynek minősül, így öngyilkosságba érvényesen nem lehet bele-

[57] Consent in Criminal Law: Violence in Sports, In: *Michigan Law Review* (1976-77); 172.; Vö. R. v. Bradshaw, Cox. Crim. Cas., (1878) és R. v. Coney, Q.B.D.; (1882)

[58] R. v. McLeod, 34 NZLR 430 (1915)

egyezni. Emiatt amennyiben az esküdszék megítélése szerint a testi sértést olyan körülmények között okozták, hogy akár az elkövető gondatlansága folytán halálos eredmény is bekövetkezhetett volna, úgy az elkövetett cselekmény életveszélyt okozó testi sértésnek minősül, mert a beleegyezés a sértett halálának esetleges bekövetkezése miatt nem érvényes.^[59]

c) Szado-mazochista cselekmények

A sértetti beleegyezés sporttevékenységi kivételszabályát több alkalommal hivatkozták a szado-mazochista cselekmények terheltjei is. A legkorábbi ilyen ügy talán a fenti idézett Donovan eset, amelyben a nemi célzattal alkalmazott testi sértést a bíróság a társadalomra veszélyesség klauzulájának alkalmazásával tekintette jogellenesnek.^[60] A *Commonwealth v. Appleby* esetben a Massachusetts-i Legfelsőbb Bíróság egyértelműen leszögezte, hogy a sértetti beleegyezés nem szolgálhat büntethetőséget kizáró mentségül a szado-mazochista magatartások során alkalmazott testi sértések tekintetében, még akkor sem, ha azokat a nemi vágy kielégítésének nyíltan vállalt céljával okozták.^[61] A *Samuels* esetben a kaliforniai Court of Appeal arra utalt, hogy míg a sporttevékenység férfias magatartás, addig a szado-mazochizmus kriminális cselekmény. Emiatt a sporttevékenységi kivételt ez esetben analóg módon nem lehet alkalmazni annak ellenére, hogy mindkét területen hasonló szintű a testi sérülés veszélye.^[62] Az *R. v. Brown* ügyben a terhelték szintén azzal védekeztek, hogy valamennyi szadista cselekmény a sértettek beleegyezésével történt és – véleményük szerint – a sértetti beleegyezés kizárja a büntetőjogi felelősségüket. A bíróság azonban a korábbi gyakorlatot megerősítve mondta ki, hogy

[59] Megítélésem szerint az öngyilkosságban közreműködésre tett hasonlat nem alkalmazható, mivel a terhelt szándéka nem terjedt ki a halál bekövetkeztére, másrészt a sértett sem öngyilkossági szándékkal vett részt a cselekményben.

[60] *R. v. Donovan*, Q.B.D. (1934)

[61] Az irányadó tényállás szerint a vádlott, Kenneth Appleby és a sértett több éven keresztül tartó – a bírósági iratok szerint – homoszexuális, szado-mazochista kapcsolatban élt egymással. Ennek keretében a sértett, Steven Cromer a vádlott „szolgájaként” háztartást vezetett, illetve a terheltől – annak elégedetlensége esetén – rendszeresen verésben részesült. A bírósági eljárásban fény derült arra is, hogy Appleby egy kínzókamrát rendezett be a házban, a sértettet számtalanszor megkorbácsolta, térdkalácsát eltörte, és olyan módon bántalmazta, hogy kórházba is került, illetve kénytelen volt a házból elmenekülni. (Vö. *Commonwealth v. Appleby*; 402 N.E.2d 1051. [1980])

[62] Az eset tényállása szerint Marvin Samuels szemészorvos egy saját maga által készített filmet kívánt előhívatni. A feljelentést a filmet előhívó üzlet tulajdonosa tette, mert a filmen egy meztenre vetkőztetett, betömött szájú férfit lehetett látni egy építés alatt álló ház egyik szobájában megkötözve és fellógatva, miközben a terhelt korbáccsal és kötéllel ütlegelte. A sértetten testszerte sérülési nyomok voltak láthatóak, amelyekről nem lehetett megállapítani, hogy tényleges sérülés nyomai-e vagy csak a film kedvéért kozmetikailag elhelyezett álsérülések. A sértettet egyértelműen nem tudták az eljárás során beazonosítani, így meghallgatására sem került sor. A bíróság a felvétel alapján megállapította, hogy már a sértett testhelyzete alapján felmerülhetett a súlyos sérülés lehetősége, így figyelmen kívül hagyta, hogy a külsérelmi nyomok valóság-e, tehát hogy tényleges testi sérülés bekövetkezett-e. (*People v. Samuels*, Cal. Rptr., 513. [1967])

a sértettek érvényesen nem egyezhettek bele szado-mazochista cselekmények folytán bekövetkező testi sérülés elszenvedésébe.^[63]

d) Fenyítő jog gyakorlása

Az angolszász jogrendszer bizonyos fenyítő jog gyakorlását mindig is elismerte. A common law évszázadokon keresztül fenntartotta a szülőnek a gyermek feletti fenyítő jogát, továbbá a „*rule of a thumb*” megjelöléssel illetett férji fenyítő jog lehetővé tette fenyítési célzattal egyes erőszakos cselekmények házassági életközösségen belüli elkövetését.^[64] A fegyelmi jogkörben okozott testi sértés vonatkozásában Lord Devlin kifejtette, hogy a sértett beleegyezése nem mentesíti az elkövetőt még akkor sem, ha a megfenyített személy megérdemelte a büntetést. Véleménye szerint a sikeres védekezés záloga, ha a terhelt bizonyítja, megfelelő jogi felhatalmazással bírt a fenyítés gyakorlására, és azt ésszerűen gyakorolta.^[65] Az 1985-ös Smith esetben^[66] hozott döntés ugyanezen elemeket jelöli meg a fenyítő jog tekintetében, ám a bizonyítási terhet a vádra hárítja. Az ügy tényállása szerint az anya arra kérte az élettársát, hogy a 6 éves gyermekét legyintse meg a gyermek rosszkodása miatti fenyítésként. Az élettárs egy övvel, két alkalommal megütötte a gyermeket. A Court of Appeal elismerte, hogy az ésszerű fenyítés alkalmazása, megfelelő büntethetőséget kizáró védekezésnek minősülhet, amelynek felhívása esetén tehát a vádat terheli annak bizonyítása, hogy a fenyítés túlmegy az ésszerűség határán.^[67]

A *State v. Beck* esetben a testi fenyítés kapcsán a bíróság kiemelte, hogy vannak olyan esetek, amelyekben az ütlegetésre történő felhatalmazás érvénytelen. Leszögezte azonban, hogy ha a terhelt nem bűnös szándékkal járt el, a cselekmény nem minősíthető testi sértésként.^[68] A *Bishamber v. Roomal* eset-

[63] *Vö. R. v. Brown* (1993); Az eset tényállása szerint Brown és társai egy homoszexuális férfiakból álló csoporthoz tartoztak, akik 1978-tól kezdődően mintegy tíz éven keresztül szándékosan vettek részt kölcsönös szado-mazochista tettek elkövetésében. A bírósági iratok által „genitális tortúrának” nevezett magatartások egytől egyig a részt vevő felek szabad beleegyezésével történtek, és soha nem eredményeztek maradandó fogyatékossgot, illetve tartós egészségromlást. Az elkövetés soha nem a nyilvánosság előtt zajlott, mert mindig valamelyik csoporttag lakásán találkoztak a résztvevők. A történeteket videokazettára rögzítették, amelyeket aztán – másolást követően – a csoporttagok között szétosztottak. (*Vö. R. v. Brown*, 2 All ER 75. [1993])

[64] A „*Rule of thumb*” elve szerint a férj a feleségét fenyítési célzattal egy a saját hüvelykujjánál nem vastagabb pálcával megüthette. Bár a szabály eredetét Sir Francis Buller bírónak tulajdonítják, aki állítólag 1782-ben fogalmazta meg ezt az elvet, tényleges történeti bizonyíték nincs arra nézve, hogy Buller ilyen tartalmú döntést hozott volna. Tény, hogy a fenyítő jog gyakorlását az angol jog elismerte, de konkrétan ilyen szabály nem volt hatályban, illetve – bár egyes ügyekben e jogelvet hivatkozták – precedens sem tartalmazza.

[65] A véleményt idézi: Hart, 1963, 31.

[66] *R. v. Smith*, CLR.; 42-43. (1985)

[67] Ashworth, 2003.

[68] A tényállás szerint a sértett lopást követett el a terhelt sérelmére, aki felajánlotta neki, hogy válasszon: vagy aláveti magát fenyítő jellegű bántalmazásnak, avagy börtönbe kerül a lopásért. A sértett az előbbi mellett döntött. (*Vö. State v. Beck*, 19 S.C.L. 363 [1833])

ben az Allahabadi Felsőbíróság a sértetti beleegyezést joghatályos védekezésnek fogadta el. A hivatkozott esetben a sértett szemérem elleni erőszakot követett el a közösség egy lánytagja ellen. A feldühödött tömeg a falu vezetőjéhez – az ügy terheltjéhez – vitte, ahol a sértett beleegyezett, hogy a cselekményéért a vezető egy bakancsbal bántalmazva gyakoroljon fenyegetést rajta. A bíróság azt a nézőpontot vallotta, hogy a fenyegető joggal élő terhelt *bona fide* járt el és bűncselekmény elkövetési szándéka nem állt fenn, mivel az erkölcsstelenül viselkedő sértettet annak beleegyezésével, nevelési célzattal fenyegette meg.

A munkahelyi fenyegetések körében az R. v. McCoy esetben^[69] a bíróság a beleegyezést azért nem fogadta el, mivel azt a felmondással fenyegetés hatására adta a sértett, illetve a fenyegetést megalázó körülmények között gyakorolták. Megjegyzendő, hogy az iménti esetekben nem volt arra utalás, hogy az okozott sérelem az életet vagy a testi épséget veszélyeztette volna, tehát ebből következően amennyiben a fenyegetéssel okozott sérelem nem éri el a Donovan esetben meghatározott „testi sérülés” szintjét, a sértetti beleegyezés megfelelő védekezésnek minősül feltéve, hogy a terhelt nem a testi sértés szándékával járt el.

e) Egészségügyi beavatkozások

A beteg testét érintő egészségügyi kezelést azért tekintik jogszerűnek, mert a beteg beleegyezett.^[70] Kétségtelen, hogy a gyógyászati célú orvosi beavatkozás akár az életet és testi épséget is veszélyeztetheti, mindemellett pedig a felületi és átmeneti sérüléseken túlmutató hátrányt is okozhat, mégis alkalmazzuk a sértetti beleegyezés büntethetőséget kizáró okát, hiszen a betegség gyógyítása az okozott sérülésre megfelelő mérsékléssel szolgál.

A common law legalapvetőbb elve az egyén szabadságának tiszteletben tartása, amely orvos-jogi kontextusban azt jelenti, hogy az egyéni önrendelkezési jog alapján a betegnek a saját teste feletti döntési szabadsága a jog védelme alatt áll. Emiatt az orvos elsődleges kötelessége e jog védelme – nemcsak a terminális állapotban lévő, hanem – valamennyi beteg tekintetében. Így, amennyiben a saját állapotával tisztában lévő, belátási képességgel rendelkező beteg a kezelés folytatását visszautasítja, minden e rendelkezését követő beavatkozás jogellenesnek minősül, és adott esetben testi sértést valósít meg.^[71]

Az egészségügyi beavatkozások kapcsán tehát a sértetti beleegyezés megfelelő védekezésnek hat az angolszász jogban, azonban elsődleges területe a kártérít-

[69] Az ügy tényállása szerint a légiutas-kísérő megszegte a légitársaság belső szabályzatát, amely miatt a vezérigazgató választás elé állította: vagy egy pálcával megfenyíti, vagy pedig elbocsátja. Az alkalmazott a fenyegetés mellett döntött, és a testi fenyegetéshez írásbeli beleegyezést adott, amelynek nyomán a vezérigazgató egy vékony pálcával hat alkalommal megütötte. (Vö. R. v. McCoy, 2 SA 4 SR [1953])

[70] Lacey - Wells, 1998, 474.

[71] Kennedy, 1988, 321.

tési ügyekben hozott bírósági döntésekre korlátozódik. E polgári jogi ítéletekben a beavatkozások jogszerűségére tett megállapítások természetesen megfelelő módon alkalmazhatóak a büntető ügyek alapjául szolgáló cselekmények jogszerűségének megítélésénél is. A cselekmény jogszerűségi mércéje az egészségügyi beavatkozások kapcsán a tájékoztatáson alapuló beleegyezés (*informed consent*) standardja, amelynek zsinórmértékét a Bolam-tesztal állították fel.^[72] Emellett azonban a Bravery v. Bravery esetben a bíróságnak – egyébként a Coney és a Donovan ügyekben lefektetett elvekre alapított – döntéséből megállapítható, hogy amennyiben megfelelő és jogszerű indok nélkül végeznek orvosi beavatkozást – történjék akár beleegyezés alapján – az operáció jogellenesnek tekintendő, mivel a cselekmény *per se* bűncselekménynek minősül, amelyre még a beleegyezés sem ad megfelelő magyarázatot.^[73]

III. A BELEGYZÉS ÉRVÉNYESSEGE

A beleegyezés érvényessége megjelölés azt jelzi, hogy a jogszerűen adható sértetti beleegyezésnek vannak olyan formai és tartalmi kellékei, amelyek a beleegyezést joghatályosítják. Amennyiben tehát megállapítható, hogy a sértetti beleegyezés társadalmilag elismerhető cselekményhez járul – tehát a beleegyezés elfogadható – az érvényesség kérdése dönti el azt, hogy a beleegyezést létezőnek tekinti-e a jogalkotó és a jogalkalmazó. A beleegyezés érvényességétől meg kell különböztetnünk a beleegyezés hatályosságát. A hatályosság a sértetti beleegyezés tárgyára vonatkozatható, azaz azt a kérdést válaszolja meg, hogy az elkövetői magatartás valamennyi elemére kiterjedt-e a sértett beleegyezése.

1. A beleegyezés formai követelményei

Elméleti jogászok között is régóta kialakult álláspont, hogy a beleegyezés formailag akkor elfogadható, ha a sértett erőszaktól, illetve fenyegetéstől mentesen

[72] A Bolam-teszt alapját egy 1950-es évekbeli eset képezi. Az eset szerint Bolam urat egy London melletti kórházban kezelték mániákus depresszióval. A kezelés idején szokásos gyógymódként orvosai az ún. ECT (Electro Convulsive Therapy) kezelést ajánlották. Az elektronikus behatás mellékhatásait elkerülendő abban az időben elfogadott szakmai standardként írták elő izomlazító szerek adagolását. Ennek ellenére Bolam urat nem tájékoztatták az izomlazító szerek alkalmazásának lehetőségéről, aki egyébként beleegyezett az ECT terápia alkalmazásába. A kezelés eredményeként Bolam úr súlyos medenceövi töréseket szenvedett, amely elkerülhető lett volna, ha izomlazítót kapott volna a kezelés közben; Vö. Bolam v. Friern Hospital Management Committee (1957) 1 WLR 582 (QBD)

[73] Az adott ügyben a feleség annak okán nyújtott be keresetet a férj ellen, hogy az a feleség beleegyezése nélkül sterilizáltatta magát. Az indokolásban Denning bírő leszögezte: amennyiben hagyományos orvosi beavatkozást végeznek el a férfi beleegyezésével a saját egészsége érdekében, e tevékenység természetesen jogszerűnek minősül, mert jogszerű indoka van. Ilyen indok hiányában a cselekmény jogellenes. (Vö. Bravery v. Bravery 3 All ER 59 [1954])

vagy megtévesztésmentesen jutott a bűncselekményt megengedő elhatározásra. A sértetti beleegyezés alkalmazását tehát kizártnak tekinti az angolszász joggyakorlat azokban az esetekben, amikor erőszak, vagy közvetlen fenyegetés hatására teszik. Ennek oka, hogy ilyen körülmények között a sértett pszichésen nyilvánvalóan nem ért egyet a cselekmény elkövetésével, tehát az erőszak vagy a fenyegetés a beleegyezést semlegesítő hatással bír.^[74] Ugyancsak érvénytelen a sértetti beleegyezés, ha a sértett életkoránál, illetve mentális betegségénél vagy fogyatékoságánál fogva, továbbá bódult állapota miatt nyilvánvalóan vagy az elkövető által is tudottan képtelen a cselekmény természetét vagy káros jellegét ésszerűen megítélni.^[75]

A már hivatkozott R. v. Olugboja ügyben a fenyegetés egy kivételes példájával szembesült a bíróság. A tényállás szerint a vádlott a 16 éves sértettel azt követően közöskült, hogy bűntársa, Lawal ezt megelőzően megerőszakolta a lányt. A sértett eredetileg nem is tett feljelentést Olugboja ellen, és a nyomozati szakaszban nem tudott magyarázatot adni arra sem, hogy miért nem állt ellen a tettesi magatartásnak. Az ügy tárgyalásán a sértett úgy nyilatkozott, hogy a korábbi megerőszakolása olyan félelmet keltett benne, amely képtelenné tette arra, hogy akár szóban, akár ráutaló magatartással kifejezze beleegyezése hiányát. Magyarázata szerint ezért tanúsított a terhelt akaratával látszólag egyező, ténylegesen azonban beleegyezés nélküli magatartást. A bíróság e sértetti hivatkozást elfogadva a történetekre a terhelt akaratának félelemből történt *alárendelődésként*, és nem sértetti *beleegyezésként* tekintett.^[76]

Az erőszakkal vagy fenyegetéssel elnyert beleegyezés különbözik a megtévesztés hatására adott beleegyezéstől. Míg az erőszak és fenyegetés esetén a sértett az elkövető cselekményével pszichésen nem azonosul azzal nem ért egyet, a megtévesztéssel elnyert beleegyezés alapján történt elkövetéssel a sértett pszichésen egyetért, bár az elméje becsapás áldozata lett.^[77] A megtévesztéssel elnyert beleegyezés megítélése attól függ, hogy a megtévesztést a jog tolerálja-e.

Az angolszász jogirodalom és a konzisztens gyakorlat megkülönbözteti valamely tényre vonatkozó megtévesztést a sértett beleegyezését előidéző terhelti rávétel során alkalmazott megtévesztéstől, azaz a beleegyezés elnyerése érdekében alkalmazott megtévesztéstől. Az előbbi az elkövetői magatartás valamely elemének téves megítélését váltja ki a sértettből, amely értelemszerűen lerontja a beleegyezést.^[78] Ha azonban a beleegyezés elnyerése végett alkalmazott megté-

[74] Beale, 1894–1895, 321.

[75] Vö. Commonwealth v. Burke, 105 Mass. 376, 377 (1870)

[76] R. v. Olugboja, 3 All ER 443, (1981)

[77] Beale, *op.cit.*, 321.

[78] Ilyen lehet például, ha az orvos úgy bocsátkozik szexuális kapcsolatba a sértettel, hogy annak nincs tudomása arról, hogy ténylegesen mi történik, mert azt gondolja, hogy épp az orvosi vizsgálat vagy kezelés folyik. Ez esetben nem állítható, hogy a beteg a szexuális cselekménybe beleegyezett volna.

vesztés, valamely járulékos, vagy lényegtelen elemre terjed ki, amely a bűncselekmény tényállását nem érinti, e tény a sértetti beleegyezésre hivatkozást nem zárja ki.^[79]

A megtévesztéssel elnyert beleegyezés kérdése erőszakos közösülési tárgyú cselekmények kapcsán merült fel gyakran. A gyakorlat itt is úgy tett distinkciót a beleegyezés megléte vagy hiánya kérdésében, hogy a megtévesztés a cselekmény természetére – tehát a közösülésre – vonatkozott-e vagy sem.^[80] A common law alapján, ha a nemi kapcsolat létesítését azzal a megtévesztő magaratással éri el a terhelt, hogy a sértett férjének adja ki magát, az legtöbb esetben azt vonja maga után, hogy a beleegyezés miatt az erőszakos közösülést nem állapítják meg, hiszen a közösülésbe a nő beleegyezett.^[81] Szintén nem állapítható meg erőszakos közösülés annak a terhére, aki a sértett nővel, azzal a hamis ígérettel közösül, hogy az aktusért cserébe pénzt fog adni, azonban később nem fizet.^[82]

A megtévesztés tehát csak akkor semmisíti meg a beleegyezést, amennyiben a megtévesztés valamely a beleegyezéssel összefüggő lényeges tényre vonatkozik.^[83] E megállapítás azokra a cselekményekre igaz, amelyek tényállási eleme a sértetti beleegyezés hiánya. Azon tényállásoknál azonban, ahol a sértetti beleegyezés csak bizonyos esetekben lehet hatékony védekezés – mint például a testi sértés – e ténybeli és a járulékos kérdésekre vonatkozó megkülönböztetés nem értelmezhető, így a cselekmény a sértetti beleegyezés hiányában jogellenes marad.^[84]

2. Tartalmi követelmény – a beleegyezés szándéka

A sértett „aktuális beleegyezési szándéka”^[85] tulajdonképpen nem más, mint a sértettnek a cselekmény megtörténteire vonatkozó akaratlagossága. Az akaratlagosság skáláján megtalálható az elkövetési magatartás egyszerű elfogadása ugyanúgy, mint ahogyan a cselekmény megtörténte utáni intenzív vágyakozás is. Az aktuális beleegyezési tudat, mint sértetti szubjektív elem megléte elsősor-

[79] Ilyen lehet, ha az orvos a beteggel úgy létesít szexuális kapcsolatot, hogy – a valóságtól eltérően – meggyőzi arról, hogy gyógyulásának megfelelő kezelése ez lehet. E tényállásra nem állítható, hogy a sértett nem egyezett bele a cselekmény elkövetésébe. (Vö. Don Moran v. People, 25 Mich. 356, [1872])

[80] Lacey -Wells, *op.cit.*, 386.

[81] Beale, *op.cit.*, 320.

[82] A Papadimitropoulos v. R. 1957-es ausztrál esetben például a terhelt egy angolul nem értő görög nőt vezetett félre, azt állítva neki, hogy feleségül vette, miközben ténylegesen csak egy házassági szándéknyilatkozatot küldött az anyakönyvi hivatalnak. Ilyen körülmények között került sor a közösülésre a „mészeheteken”. A lényegi kérdés a bíróság eljárásában az volt, hogy e körülmények a nőnek a közösüléshez adott beleegyezését megalapozták-e, pontosabban a cselekmény természetét illetően tévedett-e a sértett. (Vö. Papadimitropoulos v. R., 98 CLR 249, High Court of Australia, [1957])

[83] Smith - Hogan, 1996, 469.

[84] Vö. Commonwealth v. Gregory, 1 A 2d 501, (1938)

[85] Prosser, 1971, 101.

ban az objektív tényezőkből vezethető le. A sértetti magatartás objektív oldalából állapítható meg az, hogy a sértett ténylegesen beleegyezett-e az elkövetett cselekménybe.

Amennyiben az elkövető tévesen, ám alapos okkal feltételezte a sértetti beleegyezés meglétét, annak ellenére sikeresen hivatkozhat a sértetti beleegyezés büntethetőséget kizáró okára, hogy a jogalkalmazó az objektív teszt alapján a beleegyezés tényét nem tartja megállapíthatónak. Ebben az esetben az elkövető tulajdonképpen a sértetti magatartást a beleegyezés manifesztációjaként értékeli.^[86] Ha pedig a sértett akarata ellenére történő elkövetés a törvényi tényállás eleme, és az elkövető ebbéli tévedése alapos volt, úgy az elkövető alanyi bűnössége nem állapítható meg.

Az R. v. Morgan esetben például a House of Lords azt állapította meg, hogy az alapos feltevés kizárhatja az erőszakos közösülés megállapításához szükséges bűnösség megállapítását. Az eset tényállása szerint a terhelt felhívta három barátját, hogy feleségével közösüljenek azt állítva, hogy amennyiben úgy látnák, hogy a nő ellenkezik, az nem a beleegyezése hiányát jelenti, hanem pusztán a nő megszokott szexuális szerepjátéka. A három férfival szemben tettesként, a férjjel szemben pedig bűnsegédként elkövetett erőszakos közösülés miatt emeltek vádat. A tettesek arra hivatkoztak, hogy tévedésre tekintettel azért kell felmenteni őket, mert alapos okuk volt a nő beleegyezésének meglétét feltételezni. A döntés során Lord Hailsham a szubjektivista büntetőjogi irányzatot vette alapul, és kifejtette: az erőszakos közösülés tényállása nem más, mint közösülés a sértett beleegyezése nélkül. E tekintetben a vádnak tehát azt kell bizonyítania, hogy az erre vonatkozó bűnös szándék fennállt-e vagy sem. Ebben a vonatkozásban nincs helye a „megalapozott téves feltételezésre”, mint büntethetőségi akadályra történő hivatkozásnak, hiszen a megalapozott téves feltevés épp a bűnös szándékot zárja ki. E feltételezés ésszerű volta, illetve egyéb körülményei pedig csak a szándék vizsgálata során értékelhető tényezők.^[87]

A Morgan ügy nyomán az 1976-os Sexual Offences Act-nek az 1994-es Criminal Justice and Public Order Act-tel kiegészített 168. § (2) bekezdése a tévesen feltételezett beleegyezés vonatkozásban úgy fogalmaz, hogy amennyiben az esküdtszéknek erőszakos közösülési ügyben arról kell döntenie, hogy a férfi feltételezte, hogy a nő a szexuális együttlétbe beleegyezett, a döntés során más tényezőkkel együttesen azt is figyelembe kell venni, hogy e feltételezésnek volt-e ésszerű alapja. Az ausztrál Victoria Parlament ezzel kapcsolatosan 1992-

[86] Érdekes lehet annak az esetnek a megítélése, amikor a terhelt nem tud arról, hogy a sértett ténylegesen beleegyezett a cselekmény elkövetésébe. Tehát, ha A szándékosan bántalmazza B-t, miközben nem tudja, hogy B a testi sérülés elszenvetésébe beleegyezett, a common law megítélése alapján A terhére nem lehet a testi sértés elkövetését megállapítani a sértetti beleegyezés okán. Ezzel szemben a cselekmény – a bűnös szándék értékelése miatt – A-val szemben testi sértés kísérletét alapozhatja meg. (Vö. Consent in Criminal Law: Violence in Sports, In: *Michigan Law Review*, 1976-77, 150.)

[87] R. v. Morgan, AC 182 (1976)

ben fogadta el a büntető törvénynek a „kommunikatív szexualitást” megalapozó azon kiegészítését, miszerint az erre mutató körülmények felmerülése esetén a bíró köteles az esküdszékét úgy kioktatni, hogy amennyiben a tényállás alapján megállapítható, hogy a sértett cselekedete vagy kijelentései nem utaltak arra, hogy szabad akaratából hozzájárul a szexuális együttléthez, akkor e tény már önmagában a beleegyezés hiányaként értékelendő.^[88]

A beleegyezés megalapozott téves feltevése mellett vannak olyan esetek, amikor annak ellenére, hogy az objektív körülményekből arra lehetne következtetni, hogy a sértett aktuálisan beleegyezett a cselekmény elkövetésébe, az elkövető részéről ésszerűtlen annak feltételezése, hogy a sértett ténylegesen a beleegyezését adta. Ennek klasszikus példája az 1967-es *People v. Samuels*^[89] eset, amelyben a terhelt, a testi sértés vádjával a sértetti beleegyezés védekezését állította szembe. Arra hivatkozott, hogy a sértettnek – mazochista beállítottsága miatt – a cselekménnyel nem hátrányt okozott, hanem ténylegesen örömet szerzett. A bíróság válasza szerint köztudomású tény, hogy a belátási képessége teljes birtokában lévő átlagember (*reasonable person*) szabad akaratából nem egyezik bele olyan erőszak alkalmazásába, amely nagy valószínűség szerint súlyos testi sérülést eredményez. A *Samuels* eset tehát azt veti fel, hogy a jogalkalmazónak az aktuális beleegyezési tudat feltárásakor nem csupán az objektív tesztet kell alkalmaznia, hanem azt is fel kell derítenie, hogy a belátási képességgel rendelkező átlagember (*reasonable person*) a kérdéses cselekménybe beleegyezett volna-e. Ha a válasz nemleges, akkor az egyben a beleegyezés hiányát alapozza meg, még hozzá két okból is. Egyrészt, ha a sértett a *reasonable person* kategóriájába tartozna, úgy nem egyezne bele az adott cselekmény elkövetésébe, és ennek okán senki sem gondolhatja alappal, hogy ténylegesen beleegyezését adta. Másrészt, ha az ilyen cselekmény elkövetésébe a sértett beleegyezett, már e tényből következik, hogy mentálisan sérültnek kellett lennie, amelyet pedig az elkövetőnek fel kellett volna ismernie, ahogyan azt is, hogy a sértett képtelen a jog által is elismert beleegyezés megtételére.^[90]

A *Samuels* esetben levezetett tételből megállapítható, hogy a sértett aktuális beleegyezési szándékára nézve – a beleegyezés objektív megléte és ésszerűsége mellett – egy további tényezőt is vizsgál a bíróság: a beleegyezés komolyságát. Így amennyiben az elkövető a sértett gyengeségét kihasználva cselekedett, a beleegyezés komolysága hiányzik.^[91]

A beleegyezési akarat része lehet az elkövetői motívum is. A beleegyezés megadásakor a sértettnek legtöbbször nem számít az elkövető motívuma, tehát

[88] Lacey – Wells, *op.cit.*, 388–390.

[89] *People v. Samuels*, (1967), Cal. Rptr., 439.;

[90] A *Samuels* esetben az elkövetési magatartás társadalomra veszélyessége megítélésében bizonyára az is szerepet játszott, hogy az 1960-as években az orvosi közösség mind a homoszexualitást, mind pedig a szado-mazochista magatartást az elmebeli rendellenességre vezette vissza.

[91] Consent in Criminal Law: Violence in Sports, In: *Michigan Law Review*, 1976–77, 151–152.

a beleegyezési tudatnak nem része, hogy az elkövetőt mi indította a cselekménye végrehajtására. Így amennyiben a sértett feltételezésétől eltérő indítók vezérelte az elkövetőt, e tény önmagában még nem rontja le a beleegyezést. Ha azonban a sértett számára e motívumnak jelentősége volt a beleegyezése megadásában, az elkövetőt felelősség terheli a saját szándéka tekintetében történt megtévesztés miatt. J. H. Beale példája szerint ilyen lehet, ha a bokszmérkőzésen az egyik fél – a szabályokkal ellentétesen – a kesztyűjébe ellenfele tudta nélkül fémet rejt, hogy ezáltal komolyabb sérülést okozva, könnyebben legyőzze őt. Ez esetben, ha utólag kiderül, hogy a sértett nem szenvedett el ténylegesen nagyobb sérülést, mint amelyet a család magatartás nélkül is megélt volna, még nem teszi a sporttevékenység kapcsán ráutaló magatartással adott sértetti beleegyezést joghatályossá. A szabályellenesen használt fémetét ugyanis megnöveli a sérülés bekövetkeztének lehetőségét, amelybe a sértett ténylegesen nem egyezett bele, tehát aktuális beleegyezési tudata e cselekményre nem terjedt ki.^[92]

Vannak esetek, amikor a sértett önkéntesen aláveti magát egy bizonyos szintű rizikót tartalmazó cselekmény elkövetésének, mert az ezáltal elérni kívánt cél túlmutat a cselekmény kapcsán elszenvedhető hátrányon. Bizonyos értelemben az a személy, aki ilyen cselekménynek teszi ki magát, tulajdonképpen akaratlanul beleegyezési szándékkal rendelkezik valamennyi előrelátható veszély tekintetében. Az akaratlagosság pedig az önkéntességéből fakad, hiszen akár vissza is utasíthatná, hogy ilyen szituációban vegyen részt. Jó példa lehet erre a buszra felszálló utas, aki ténylegesen valamely két buszmegálló között lévő helyre igyekszik, és pontosan ott szeretne leszállni, mégsem hivatkozhat személyi szabadságának megsértésére, ha a buszvezető a két hivatalos megálló között nem engedi leszállni. Mindemellett azonban a tény, hogy a sértett valamennyi előrelátható sérelemben beleegyezett, nem jelenti egyben azt is, hogy valamennyi sérelem tényleges felmerültéhez adta a beleegyezését. Aki például az éjszakai sötétségben, parkban sétál, feltételezheti, hogy mondjuk erőszakos közösülés áldozatává válhat. Mégsem mondhatjuk azt, hogy a parkban sétáló ember e ráutaló magatartással erőszakos közösülés elkövetéséhez adta a beleegyezését.^[93]

Az aktuális beleegyezési szándék a cselekmény elkövetésére vonatkozó sértetti szubjektum egyik része. Mivel azonban a beleegyezést nem lehet kiterjesztően értelmezni, a sértetti alanyi oldalon azonban azt is vizsgálni kell, hogy pontosan milyen cselekmény elkövetésére terjed ki a beleegyezés hatálya.

IV. A BELEEGYZÉS HATÁLYOSSÁGA

A beleegyezés hatályossága és az aktuális beleegyezési szándék tehát két egymástól különálló, mégis összefüggő kategória. Amennyiben ugyanis az

[92] Beale, *op.cit.*; 317-318.

[93] Consent in Criminal Law: Violence in Sports, In: *Michigan Law Review*, 1976-77, 151

elkövető a beleegyezéssel érintett cselekményt a sértettnek korábban közvetített tartalomtól eltérően hajtja végre, úgy dogmatikailag kétféle megoldásra juthatunk. Az egyik érvelés szerint a cselekmény ilyen esetben túllépte a beleegyezési akaratot, emiatt „akaratlagos” beleegyezésről nem beszélhetünk, tehát a beleegyezés nem érvényes. A másik teória szerint a sértett akaratlagos beleegyezése ebben az esetben ugyan fennáll, de a túllépéssel az elkövető tulajdonképpen megtévesztette őt. Emiatt a beleegyezés e cselekmény tekintetében bár érvényes, de hatálytalan.^[94] A hatályosság teszt tehát csak azokban az esetekben nyújt segítséget, ha a sértett aktuális beleegyezési tudata fennállt a cselekmény elkövetésekor.^[95]

A hatályosság kérdésére J. H. Beale a következő példákat hozza. Egy fiatal ember olyan fűgét kínál egy lánynak, amelybe mérget tett előzőleg. A lány azt megveszi, majd beteg lesz. Ez esetben a lány pusztán a füge elfogadásába egyezett bele, amely beleegyezés viszont nem terjedt ki a mérrege. Így mivel a beleegyezésén túlmenő további dolgot – mérget – is adtak neki, a mérgezésre nem terjedt ki sértetti beleegyezés. A másik szituáció, amikor egy adott címletű pénzkölcsön helyett tévedésből kisebb címletű pénzt kap kölcsön az adós. A felek között kétségtelenül fennállt a konszenzus a pénzáadás tekintetében, így nem mondhatjuk, hogy a sértett nem egyezett bele a cselekmény elkövetésébe. Vagy képzeljük el, hogy egy labdajáték közben az egyik játékos olyan labdát dob a másiknak, amelyhez egy robbanószerkezetet erősített. Természetesen a fogadó játékos beleegyezése nem terjedt ki arra, hogy robbanószerkezetet kapjon, legyen az akár látható-, akár nem látható módon a labdához erősítve. Amennyiben azonban a robbanószerkezet önmagában – labda nélkül – dobják és ezt látva, a fogadó játékos azt elkapja, a robbanóanyag megszerzésére kiterjed a beleegyezés. Általánosságban tehát leszögezhetjük, hogy amennyiben a beleegyezési szándékon túlmutató cselekményt követnek el a sértettel szemben, akkor a többletmagatartásra a beleegyezés nem vonatkoztatható.^[96]

Az angolszász bírói gyakorlat is számos esettel megerősíti ezt a felfogást. Így például a *Robinson v. State* esetben azt állapították meg, hogy egy íróasztal másnak történő átadása nem jelent egyben arra irányuló szándékot is, hogy a sértett az asztalba rejtett pénzt vagy más dolgot is át akarta adni.^[97] A *Jovanovic* esetben a terhelt például arra hivatkozott, hogy az internetes ismerkedést

[94] A *Clarence* esetben a vádlott tudva arról, hogy gonorrhoeás beteg szexuális kapcsolatot létesített a feleségével, aki a betegségéről nem tudott. A vádlottat a bíróság a testi sértés vádjá alól felmentette, *Wills* bíró pedig kifejtette, hogy a megtévesztés beleegyezést leromboló hatása nem állapítható meg. Az intim együttléthez a feleség részéről előzetesen adott beleegyezés ugyanis attól függetlenül fennállt, hogy a férj beteg-e vagy sem. Az ilyen módon – ti. megtévesztéssel – elnyert beleegyezés csupán visszavonható, ennek azonban a cselekmény idejére visszamenőleges hatálya nem lehet. (Vö. *Clarence*, All ER Rep 133 D. [1888])

[95] *Consent in Criminal Law: Violence in Sports*, In: *Michigan Law Review*, 1976–77, 153.

[96] Beale, *op.cit.*, 317-318.

[97] *Ibid.*

és előzetes levelezést követően alappal feltételezte, hogy a sértett a több órán keresztül tartó szado-mazochista szexuális együttlétbe egyezett bele. A sértett a tárgyaláson úgy nyilatkozott, hogy szabad akaratából vetette alá magát annak, hogy Jovanovic megkötözzé, ám abba nem egyezett bele, hogy mintegy húsz órán keresztül megkínózzák. A New York-i Legfelsőbb Bíróság azt állapította meg, hogy az elkövetőnek ugyan nem volt alkotmányos joga a szado-mazochista cselekmény elkövetésére, azonban elrendelte, hogy a megismételt eljárásban a beleegyezés pontos körvonalazása érdekében a bíróság vizsgálja meg a levelezés tartalmát, hiszen ebből lehet az elkövető és a sértett aktuális tudattartamára következtetni. E bírósági álláspont magában foglalja, hogy amennyiben a sértett a hivatkozott cselekménybe beleegyezett, úgy Jovanovic nem követett el bűncselekményt.^[98]

A beleegyezés hatálytalanságát érinti a sporttevékenység során okozott sérülések kérdésköre is. Fentebb láthattuk, hogy a sportban részt vevő személy beleegyezésének megléte olyan ténykérdés, amelyre a játékban történő önkéntes részvételéből, mint ráutaló magatartásból következtethetünk. Az ilyen ráutaló magatartással adott beleegyezés azonban csak addig terjed, amíg a sérülés okozása a játék szabályainak megfelelően történik. A szabálytalanul okozott sérülésekbe a játékos beleegyezése nyilvánvalóan nem terjedt ki, így a beleegyezés e vonatkozásban hatálytalan.^[99] Az R. v. Bradshaw esetben a bíróság ezt az elvet a futballal együtt járó sérülésekre elfogadhatónak tartotta. A döntésben kifejtettek szerint a játékkal szokás szerint vele járó sérülésekbe a játékosok előzetesen, ráutaló magatartással beleegyeztek, míg a játék szabályainak megszegésével okozott sérülések elszenvédésére ez a beleegyezés természetesen nem terjedt ki.^[100]

Van azonban olyan nézőpont is, amely a játék során elszenvedett sérülésekbe történő beleegyezést kiterjeszti az olyan sértő magatartásokra is, amelyek a játék szabályainak előre látható és szokványos megszegésével járhatnak.^[101] E felfogás azon a felismerésen alapul, hogy a játék bizonyos szabályszegéseit maguk a játékosok is szokványosnak, illetve csekélynek és elfogadhatónak tartják, így mondhatjuk, hogy e szabályszegések tulajdonképpen a játék részeként értelmezhetőek. Ezt a szemléletet követte a Federal Criminal Code tervezete is, amely az ún. „*ésszerűen előrelátható szabályszegéssel*” okozott sérülések tekintetében elfogadja a sértetti beleegyezés büntetethetőségi akadályára történő hivatkozást, feltéve, hogy maga a sporttevékenység jogszerű volt.^[102]

[98] People v. Jovanovic, 700 NYS 2d 846 (2000)

[99] Beale, *op.cit.*, 317.

[100] R. v. Bradshaw, Cox. Crim. Cas., (1878)

[101] Williams, 1962, 74.

[102] Vö. Proposed Federal Criminal Code; (1971); 1619. §

V. ÖSSZEZÉS – ZÁRÓ GONDOLATOK

Amint a fentiekből látható, az angolszász bírósági gyakorlat a sértetti beleegyezés büntethetőséget kizáró okát bizonyos anomáliák között kezelte. Egyrésztől ugyanis ha testi sértési ügyekben a terhelt a sértett beleegyezésére hivatkozást hívta fel védekezésül, a bíróságok azt a szabályt erősítették meg, hogy e védekezés nem fogadható el, hacsaknem a cselekmény jogszerű sporttevékenységből eredt.^[103] Másrészt azonban a sporttevékenységgel kapcsolatos esetekben a bíróságok ugyanazt a tesztet alkalmazták a sértetti beleegyezésre, mint a nem sporttevékenységi ügyekben. Döntéseikkel kirajzolták, hogy amennyiben a terhelt olyan módon cselekedett, illetve szándéka olyan cselekményre irányult, amely valószínűsítette, hogy a másinak sérülést okoz, a sértetti beleegyezés nem fogadható el. A beleegyezés elfogadhatatlansága pedig testi sértés miatti elítélést eredményez.^[104] A sérelem mértéke tekintetében – bár a sporttevékenységet a nem sporttevékenységgel kapcsolatos ügyekhez hasonlóan kezelték – a bíróságok a sportból származó sérülések miatti elítéléshez az általánosnál súlyosabb fokú sérelem valószínűségét követelték meg.

A Coney és a Jovanovic ügyekben hozott döntésekkel a bíróságok a beleegyezés elfogadhatósága tekintetében azt határozták meg, hogy a sporttevékenységi kivétel a nemi célzattal elkövetett szado-mazochista cselekmények vonatkozásban nem lehet alkalmazni. A két cselekmény ugyanis egyrészt morális szempontból különbözik, és a szado-mazochista magatartások tilalmazására azok erkölcstelen jellege mindig megfelelő alapot adott. Másrésztől a bíróságok azért sem terjesztették ki a sport kivételszabályát a szado-mazochista természetű cselekményekre, mert az abból származó sérelem mértéke és valószínűsége túlzottan nagy, miközben a cselekmény társadalmi haszna nem készíti a jogalkalmazót annak megengedésére.

A hivatkozott döntések eredőjéből jól látható, hogy az államnak az erőszak feletti kontroll iránti igénye talán valamennyi érdek között a legfontosabb. Míg az állampolgárok joggal tarthatnak igényt, hogy privát szexuális cselekedetekbe történő beavatkozástól az állam felhatalmazás nélkül tartózkodjék, nincs olyan szabadságjogon alapuló érdek, amely indokolná, hogy másoknak szexuális kielégülés céljából súlyos testi sérülést okozzanak. Világossá vált, hogy az emberi méltóság védelme pedig az erőszakos cselekményekbe történő beleegyezés tanának korlátozásával – és nem kiterjesztésével – érhető el.

[103] Így például az R. v. Donovan ügyben kifejtették: az olyan cselekmény jogellenessége tekintetében, amely ténylegesen vagy lehetségesen testi sérülést eredményezhet, a sportra hivatkozás az egyik kivétel. A People v. Samuels esetben kimondottak szerint: a sértett beleegyezése a testi sértésnek nem általánosságban vett mentesítő oka, kivéve az olyan eseteket, amelyek szokványos fizikai kontaktussal vagy sérüléssel járnak, mint például a futball, a birkózás vagy a bokszt.

[104] Vö. R. v. Moore, 14 TLR. 229. (1898)

A Samuels esetből ismert „*reasonable person*” standard bevezetésével az angolszász joggyakorlat felállította azt a tesztet, amely meghatározza, hogy a sérelem elszenvedését elkerülő egyéni érdeket milyen esetekben írja felül a társadalmi érdekből elszenvedett sérelem.^[105]

A beleegyezés komolysága és hatályossága, mint a hatékony beleegyezés feltétele az általánosan elfogadott társadalmi nézőpontból közelítendő meg a bírói gyakorlat alapján. E vizsgálati módszer azt igyekszik szolgáltni, hogy azokat a sértetteket védje meg az elkövetői magatartástól, akik megtevesztés áldozatai, akikkel szemben erőszakot vagy fenyegetést alkalmaznak, vagy akik szellemi állapotuknál fogva nem képesek a beleegyezés következményeit felfogni. E sértettek a beleegyezéshez szükséges „akaratlagossággal” rendelkeznek, tehát az aktuális beleegyezési tudatuk fennáll, azonban a társadalom feljogosítja őket, hogy a beleegyezés érvényelenségére hivatkozva később az elkövető ellen forduljanak.

Az államnak a polgárok egészségéhez és testi épségének fenntartásához fűződő érdeke mégsem korlátlan. Az egyik – és talán a legerősebb – ilyen korlát az egyén önrendelkezéséhez fűződő joga, amely alapján a saját magára hatással bíró cselekmények felől ő dönthet. Az önrendelkezési jog kérdése tehát mindig felmerül, ha a sértett tudatosan és akaratlagosan beleegyezett saját maga testi épségének megsértésébe, hiszen ezzel azt fejezte ki, hogy valamely más érték fontosabb számára, mint a testi épsége. Így mindazon esetekben, amikor a sértetti beleegyezést a jog nem minősíti elfogadhatónak, ez azt eredményezi, hogy az egyéni önrendelkezési jogot korlátozzák. Az önrendelkezési jog sérthetlenségének elismerése azonban csak ritkán fordult elő az angolszász gyakorlatban.^[106]

Összességében megállapítható, hogy a sértetti beleegyezés e fenti fogalmi elemeinek kialakításával az angolszász bírósági gyakorlat alátámasztja az állam azon törekvését, hogy a jogilag elfogadott erőszak alkalmazását részletes szabályok közé szorítsák. Ezzel az állam és a bírósági gyakorlat a szembenálló felek egyenlőségét igyekszik biztosítani, egyben a túlzott sérülések minimalizálásával az állampolgárok feletti társadalmi kontrollt is fenntartja.

[105] A fenti példákkal élve: a határt aközött kell megállapítani, hogy a parkban sétálót ne erőszakolják meg, illetve a busz utasa – társadalmi érdekből – el kell, hogy szenvedje a személyi szabadságának megsértését. A *reasonable person* standard hasonlatos a német jogban használt *Sozialadäquanz* elméletéhez, amely a társadalom tagjai által a társadalom érdekében elviselendő sérelmet határozza meg.

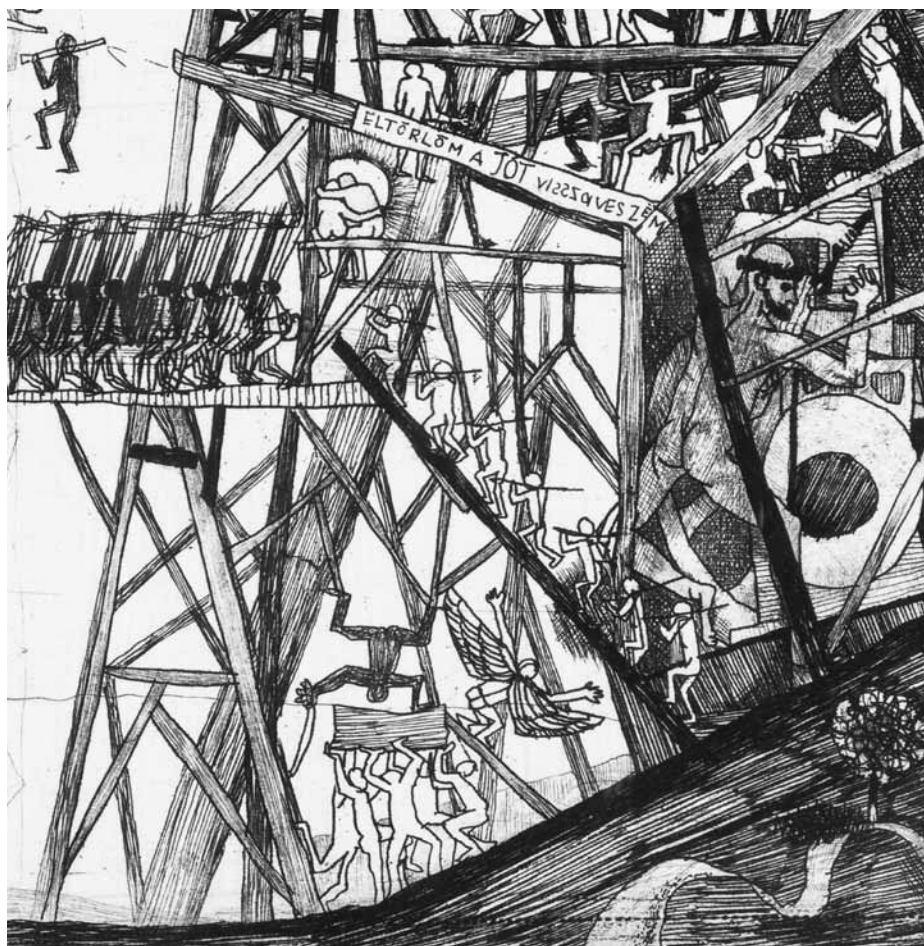
[106] Vö.: *People v. Smallwood*, NYS, [1967]

IRODALOM

- Anon (1976–77): Consent in Criminal Law: Violence in Sports, In: *Michigan Law Review*
- Ashworth, Andrew (2003): *Principles of Criminal Law*, 4th edition, Oxford University Press, Oxford,
- Beale, Joseph H. (1894–1895): Consent in the Criminal Law, In: *Harvard Law Review*
- Belovics Ervin (2007): A Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott büntetendőséget kizáró okok, In: *Ügyészek Lapja*, 3. 5–14.
- Dalton, Michael (1635): *The Country Justice*, London.
- Fitzgerald, Patrick J. (1963): „Crime, Sin and Negligence”, In: *Law Quarterly Review*,
- Fletcher, George P. (1998): *Basic Concepts of Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford.
- Hale, Matthew (1778): *History of the Pleas of the Crown*, London.
- Hanna, Cheryl (2001): Sex Is Not a Sport: Consent and Violence in Criminal Law, In: *Boston College Law Review*, 42/2. 239–290.
- Harrison, Keith M. (1993): Law, Order and the Consent Defense, In: *St. Louis University Public Law Review*, 477 skk.
- Hart, Herbert L. A. (1963): *Law, Liberty and Morality*, Stanford University Press, Stanford.
- Kennedy, Ian (1988): *Treat Me Right*, Oxford University Press, Oxford.
- Koh, Kheng Lian (1967): Doctrine of Consent in Criminal Law, In: *Malaya Law Review*, Vol. 9., 181–201.
- Lacey, Nicola – Wells, Celia (1998): *Reconstructing Criminal Law*, Second edition, Cambridge University Press, Cambridge.
- LaFave, Wayne R. – Scott, Austin W. (1972): *Handbook on Criminal Law*, St. Paul Minn. West Publishing.
- Prosser, William L. (1971): *Handbook on the Law of Torts*, 4th edition, West Publishing Co., St. Paul.
- Smith, John – Hogan, Brian (1996): *Criminal Law – Cases and Materials*, Butterworths, London. Ulpianus, Digestes.
- Stephen, James (1887): *Digest of the Criminal Law*, 4th edition, London.
- Williams, Glanville (1962): Consent and Public Policy, In: *Criminal Law Review*, 74–83.

- Bolam v. Friern Hospital Management Committee 1 WLR 582 QBD (1957)
- Bravery v. Bravery 3 All ER 59 (1954)
- Childs v. State, 118 Ga.App. 706, 165 S.E.2d 577 (1968)
- Commonwealth v. Amecca, 160 Pa. Super 237, 38. A 2d. 725 (1947)
- Commonwealth v. Gregory, 1 A 2d 501, (1938)
- Commonwealth v. Appleby; 402 N.E.2d 1051. [1980]]
- Commonwealth v. Burke, 105 Mass. 376, 377 (1870)
- Don Moran v. People, 25 Mich. 356, [1872]]
- DPP v. Smith, 3 WLR 546, (1960)
- Hall v. State, 160. Tex.Crim.R. SW. 2d 806 (1954)
- Matthews v. Ollerton, Comb. 218 (1692)
- McCord v. People, 46 N.Y. 470 (1871)
- Papadimitropoulos v. R., 98 CLR 249, High Court of Australia, (1957)
- People v. Gray, 224 Cal.App.2d 76. (1964)

- People v. Samuels, Cal. Rptr., 513., (1967)
- People v. Smallwood, NYS, (1967)
- R. v. Bradshaw, Cox. Crim. Cas., 83-84, (1878)
- R. v. Brown, 2 All ER 75, HL (1993)
- R. v. Brown, 2 All ER 75. (1993)
- R. v. Clarence, All ER Rep 133 D. (1888)
- R. v. Coney, Q.B.D., (1882)
- R. v. Cuddy, 1 C. & K. (1843).
- R. v. Donovan, Q.B.D. (1934)
- R. v. Jobidon, , S.C.R. 762., (1991)
- R. v. Lewis, 1 Car.K. 419., (1844)
- R. v. McCoy, 2 SA 4 SR [1953]
- R. v. McLeod, 34 NZLR 430 (1915)
- R. v. Moore, 14 TLR. 229. (1898)
- R. v. Morgan, AC 182 (1976)
- R. v. Olugboja, 3 All ER 443, (1981)
- R. v. Perkins, 4 C & P, 537, (1831)
- R. v. Smith, CLR.; 42-43. (1985)
- R. v. Wilson Q.B.D., (1997)
- R. v. Young, NSWSupC 62. (1838)
- State v. Beck, 19 S.C.L. 363 [1833]
- State v. Crowley, 41 Wis. 271 (1876)
- State v. Mellenberger, 163 Or. 233 P2d 709 (1939)
- State v. Moore, 129 Iowa 514, 106 N.W. 16 (1906)
- State v. Plaspohl, 289 Ind. 324, 157 N.E.2d 579 (1959)
- State v. Pokini, 45 Haw. 295, 367, P.2d. 409 (1961)
- State v. West, 137 Mo., 309, 57 S.W. 1071 (1900)

Kondor Béla: Rakétakilövő állvány (Bomba), 1966. (részlet)